

Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό
τόμος 7 (3) 317-332
Δημοσιεύτηκε: 31 Δεκεμβρίου 2009

Inquiries in Sport & Physical Education
Volume 7 (3) 317-332
Released: December 31, 2009

www.hape.gr/emag.asp

ISSN 1790-3041

Συγκριτική Σημειολογική Προσέγγιση των Θρησκευτικών Στοιχείων στους Αρχαίους και Σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες

Βασιλική Χριστοφορίδη & Σωτήρης Γιάτσος
ΤΕΦΑΑ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να παρουσιάσει μια συγκριτική θεώρηση των σημειολογικών στοιχείων που διαφοροποιούν τους αρχαίους από τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες (ΟΑ), ως προς τη θρησκευτική τους ταυτότητα και υπόσταση. Ιδιαίτερα, η ανάλυση των συμβολικών στοιχείων έδειξε ότι ο αρχαίος θεσμός ήταν μια θρησκευτική γιορτή, αφιερωμένη στο Δία. Οποσδήποτε, πέρα από το θρησκευτικό τους χαρακτήρα, οι αγώνες ήταν ένα πανελλήνιο πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό γεγονός. Η ίδια σημειολογική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε για να αναλυθεί το θρησκευτικό μέρος των σημερινών ΟΑ και γενικότερα των σπορ. Η ανάλυση έδειξε ότι ο νέος θεσμός είναι μια απομίμηση του αρχαίου και τίποτε περισσότερο. Ήταν αδύνατον να αναβιωθούν ίδια στοιχεία που κάποιοι ιδεολόγοι του ολυμπισμού λανθασμένα νόμισαν ότι μπορούσαν να επιβάλουν. Το σημαντικότερο γνώρισμα του σημερινού αθλητισμού και των ΟΑ είναι ότι αποτελούν σημαντικότατο στοιχείο για τη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου. Οι αρχαίοι ΟΑ αποτελούσαν μέρος της ευρύτερης ελληνικής παιδείας και αυτά προσπάθησε να αντιγράψει ο Κουμπερτέν, χρησιμοποιώντας νέα στοιχεία που είναι η αλληλεγγύη, η φιλία και η δημοκρατία μεταξύ ατόμων και λαών. Η διαφορά στην πράξη μεταξύ των συνώνυμων θεσμών είναι ότι οι σύγχρονοι βασιζονται στη συμμετοχή όλων των κρατών, ανεξαρτήτως θρησκείας και πολιτικού συστήματος. Επομένως, η διαφορά μεταξύ των φαινομενικά όμοιων συμβολικών εκφράσεων, όπως του *εν αγωνίζεσθαι* και του *fair play* είναι μεγάλη. Η εργασία ασχολείται, επίσης και με το θέμα της νεοπαγανιστικής κίνησης η οποία, αν και δε διατυπώνει ενιαίες θέσεις (λόγω ύπαρξης διαφόρων ομάδων), θεωρεί όλα τα σημερινά σύμβολα (π.χ. φλόγα) ως θρησκευτικά. Όμως, η ολυμπιακή ιδεολογία ορίζεται ρητά από τον Ολυμπιακό Καταστατικό Χάρτη (άρθρο 3) που αναφέρει ότι «οι ΟΑ δεν είναι θρησκευτικός και πολιτικός θεσμός, αλλά ένας ίσος και αντικειμενικός συναγωνιστικός θεσμός μεταξύ των κρατών».

Λέξεις κλειδιά: Σημειολογία-σημειωτική, θρησκευτικότητα, συμβολισμός, μύθος, ολυμπισμός, αθλητισμός, αναπαράσταση, απομίμηση

Comparative Semiological Approach of Religion Elements in the Ancient and Modern Olympic Games

Vasiliki Christoforidi & Sotiris Giatsis

Department of Physical Education and Sports Sciences, Aristotle University of Thessaloniki, Hellas

Abstract

The aim of this study is to give a comparative analysis from a semiological point of view, on the factors which differentiates the ancient and the modern Olympic Games (OG) in their religious identity and essence (existence). Particularly, the analysis of the symbolic elements of two Olympics shows that the ancient Olympia was a religious-ritual festival, dedicated to Zeus's adoration. Nevertheless, beyond religious character the Games were an important athletic, secular, social, cultural and political panhellenic event. The same method was used for a consideration of the religious factors for modern OG and sport. This analysis shows that the modern Olympics are just an imitation; it was impossible the ancient constitution to be revived as some of the pioneers of the modern Olympism think. The most important, however, version of the modern OG and sport is that they include a lot of educational elements used by all modern societies. The ancient OG

were a part of the general education, called *paideia*. With new terms Coubertin tried to copy that point, based on the solidarity, friendship and democracy, either among individuals or the nations. The practical difference, nevertheless, between the synonymous ideologies are in the base that the Modern Olympics are held among all the nations, apart from their religious and political system. Therefore, the difference between the Greek «εὐ αγωνίσεσθαι» and the modern «fair play» exists in spite of the similar terms and symbolic meanings. The work also deals with the movement of neopaganism which considers the symbolic issues (i.e. the flame) of modern olympism as having clear religious characteristics, even though there are different options among its fans. The Olympic idealism, however, is strictly designated by the Olympic Charter (article 3) which says that «the Olympic Games are not a religious and political institution, but they unite Olympic athletes of all nations in fair and equal competition».

Key words: *Semiology, semiotic, religiousness, myth, Olympism, sport, representation, revival*

Γενική Εισαγωγή

Η σημειολογία ή σημειωτική ως επιστήμη (Ε-κο, 1985, 1989; Κονδύλης, 2007) που εντοπίζει, αναλύει και ερμηνεύει τα σημεία και τα σύμβολα, δηλαδή τα στοιχεία που ερμηνεύουν τα γεγονότα, το λογικό και το συναισθηματικό πεδίο κάθε σημανόμενου με ορθολογικό τρόπο, έχει εφαρμογή και στην αθλητική ιστορία, ιδιαίτερα στους ΟΑ, τόσο της αρχαιότητας, όσο και στους σύγχρονους (Buet, 1978; Scanlon, 2002). Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να καταγραφεί μια σημειολογική-ιστορική αναλυτική σύγκριση των δυο θεσμών, των αρχαίων και σύγχρονων ΟΑ, στο επίπεδο της θρησκευτικής τους ταυτότητας και υπόστασης. Η σημειολογία, με απλά λόγια, αποτελεί στην παρούσα εργασία ένα μεθοδολογικό εργαλείο, που ενισχύει την άποψη ότι οι αρχαίοι ΟΑ ήταν κατά κύριο λόγο ένας θρησκευτικός θεσμός, ενώ οι σύγχρονοι, δεν έχουν καμιά σχέση με καμιά θρησκεία, παρά το γεγονός, ότι ο ιδρυτής της νέας ολυμπιακής ιδέας Pierre de Coubertin (στο εξής Κουμπερτέν) χρησιμοποίησε (Mandell, 1976) τον όρο *revivre*, που σημαίνει «αναβιώνω (=ξαναζώ κάτι)». Η διαφορά των δύο συνώνυμων θεσμών κατά τον Κονδύλη (2007) δεν σημαίνει εννοιολογική ταύτιση, αφού ο αρχαίος άνθρωπος ζούσε στην καθημερινότητα τους μύθους και τους συμβολισμούς, ενώ αντίθετα, ο σημερινός άνθρωπος ζει τη δική του αθλητική πραγματικότητα.

Αν και κάποιοι συγγραφείς (Αρβαντιάκης, 1989; Young, 2004), αμφισβητούν τη στενή σχέση των αρχαίων ΟΑ με τη θρησκεία, εντούτοις, οι περισσότεροι ιστορικοί υποστήριξαν (Κεραμόπουλος, 1906; Παυλίνης, 1927; Gardiner, 1930; Scanlon, 2002; Γιάτσης, 2006) όπως και οι αρχικές πηγές (Πίνδαρος, Λυσίας, Παυσανίας), ότι το κύριο χαρακτηριστικό των Ολυμπίων ήταν το θρησκευτικό, γι' αυτό και οι αγώνες αποκαλούνταν ιεροί. Ο Golden (1998, p. 23), έθεσε ορθά το ερώτημα αν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση ένα γεγονός [οι αγώνες] σε μια κοινωνία, στην οποία το θρησκευτικό τελετουργικό στοιχείο εισχωρούσε σε κάθε πλευρά της ζωής με την ανάμειξη των θεών: «Is it

really exceptionally so in a society in which every part of life was pervaded by cult activity and invocations of the god?». Με τα δικά μας, φυσικά, κριτήρια, εκτός του θρησκευτικού, οι αγώνες είχαν πανηγυρικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα (Sansone, 1988). Με απλά λόγια, για τους Έλληνες οι αγώνες ήταν ένας πανελλήνιος θεσμός παιδείας, με την προστασία του Δία. Έτσι, η *πανήγυρις* αποκαλούνταν *ιερά* και η παρουσία του Δία εξασφαλιζόταν από το χρυσελεφάντινο άγαλμά του, που βρισκόταν στο Βουλευτήριο, με την ονομασία *Όρκιος Ζεὺς*. Εδώ κατέληγε η μεγάλη πομπή και εμπρός στην εικόνα (άγαλμα) του θεού ορκίζονταν τόσο οι αθλητές, όσο και οι κριτές (ελλανοδικές), ότι θα τηρήσουν τους κανόνες που επέβαλε ο ίδιος ο θεός. Η ιερότητα του χώρου και η σύνδεση των αγώνων, (τελετουργικό μέρος) με τη θρησκεία αποδεικνύεται από τα κτίσματα της *Ιεράς Άλτεως* (ναοί Δία, Ηρας, Μητρόω κ.ά.), τα αφιερώματα στους θεούς (πλάκες, αγάλματα κτλ) και από τις πολλές θρησκευτικές τελετουργίες που διαδραματιζόνταν στο χώρο, με πρωταγωνιστές τους ιερείς (θεοκόλοι ή θεηκόλοι), τόσο κατά τη διάρκεια των αγώνων, όσο και κατά τη διάρκεια του περιοδικού ολυμπιακού κύκλου, που διαρκούσε τέσσερα χρόνια και ονομαζόταν *πεντετηρικός*. Οι θρησκευτικές τελετές και οι θυσίες στο χώρο ήταν πολλές. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που ο Παυσανίας εκφράζει το θρησκευτικό του δέος εμπρός στα αγάλματα των θεών, σημειώνοντας με έμφαση και απορία, το πώς είναι δυνατόν να υπάρχουν άνθρωποι να πωλούν αντί χρημάτων την αθλητική τους νίκη (περίπτωση Ζανών) και να μη φοβούνται την τιμωρία του προσάτη Δία (Παυσανίας 5.10.2, 5.21.16). Είναι λοιπόν, σχεδόν φανερό, ότι οι ΟΑ για τους αρχαίους ήταν μια ιερή διαδικασία, που λάμβανε χώρα σε ένα ιερό χώρο, σεβαστό από όλους τους Έλληνες (Scanlon, 2002; Decker, 2004; Γιάτσης, 2006).

Τη μικρότερη σχέση των ΟΑ με τη θρησκεία τη διαπιστώνουμε με τη ρωμαϊκή κατάκτηση της Ελλάδας, που ολοκληρώθηκε το 146 π.Χ. Οι Ρωμαίοι επέτρεψαν τη διεξαγωγή των αγώνων και μάλιστα κάποιοι αυτοκράτορες συμμετείχαν στους αγώνες,

ακόμη και ως αθλητές. Η συμμετοχή των Ρωμαίων στους αγώνες δεν εμποδιζόταν από τη θρησκευτική διαφορά, αφού, στη λατρεία και οι δυο λαοί ήταν στη γενική έννοια ειδωλολάτρες και πολλοί εναγώνιοι θεοί, όπως ο Δίας, ο Απόλλων, ο Ποσειδώνας ήταν ίδιοι (Cary, 1960; Χουϊζίγκα, 1989). Η διαφορά μεταξύ των δυο λαών στον αθλητισμό ήταν στην πολιτική και κοσμική αντίληψη. Η Ρώμη δε χρησιμοποίησε τον αθλητισμό για παιδεία, αλλά για πολιτικό θέαμα, με την μορφή της αιματηρής βίας (Scanlon, 2002). Στους ελληνικούς αγώνες η βία ήταν ένας απαγορευτικός παράγοντας και ο θάνατος κάποιου αθλητή από συναθλητή τιμωρούνταν, τουλάχιστον ηθικά. Η ταύτιση της βίας σε όλες τις εποχές στον αθλητισμό, με έμφαση υποστηρίξε ο Σιμόπουλος (1998), πως δεν είναι ορθή. Η βία είχε διαφορετικό χαρακτήρα στην αρχαία Ελλάδα και διαφορετικό στη Ρώμη, στο Βυζάντιο, στην Ευρώπη του Μεσαίωνα ή και σήμερα. Ακόμη, δεν είναι ξεκαθαρισμένο αν οι γυμνικοί αγώνες της ρωμαϊκής περιόδου ενέκλειαν τη βία του θανάτου, μολονότι ήταν μέρος του θεάματος. Πρωταρχικά παραδείγματα για την παραπάνω αδιευκρίνιστη σε μας εκδοχή, αποτελούν τα Άκτια της Νικόπολης, που ξαναοργάνωσε ο Αύγουστος το 27 π.Χ., για να τιμήσει τη μεγάλη του νίκη επί του Αντωνίου, και τα Ολύμπια της Αντιόχειας, που συνεχίστηκαν στον ιερό χώρο της Δάφνης, προάστιο της παραπάνω πόλης, έως το 521 μ.Χ. με σιωπηρή ανοχή, ακόμη και από τους χριστιανούς αυτοκράτορες. Η Αντιόχεια μέχρι το 521 μ.Χ. κατοικούνταν από πολλές χιλιάδες ειδωλολατρών. Στη Δάφνη δίδαξε και ο Λιβάνιος, ένας από τους τελευταίους σπουδαιούς φιλοσόφους με ελληνική παιδεία. Οι ΟΑ της Ολυμπίας συνεχίστηκαν μέχρι τα τέλη του 4ου μ.Χ. αιώνα ή και περισσότερο (421 μ.Χ. επί Θεοδοσίου Β'). Αιτία παύσης των αγώνων ήταν η ειδωλολατρική τους ταυτότητα και υπόσταση, αλλά η παρακμή τους είχε επέλθει πολύ πιο νωρίς (Γιάτσης, 2000). Ο Μέγας Θεοδόσιος απαγόρευσε την τέλεση των ΟΑ με την αιτιολογία ότι είχαν πάρει μια μορφή επιδείξεων μονομάχων, ένα θέαμα τσίρκου με στοιχεία ωφελμιστικά και ένα έντονο επαγγελματισμό, σε συνδυασμό με την απαγόρευση των ειδωλολατρικών εκδηλώσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκφυλισμού των αγώνων, ήταν η περίπτωση του αυτοκράτορα Νέρωνα (54μ.Χ.) στον οποίο απονεμήθηκαν 1808 στεφάνια νίκης (σε διάφορους αγώνες, και των ολυμπιακών συμπεριλαμβανομένων) με διάφορες εξαγορές. Η παύση λόγω της κατάπτωσης του επιπέδου των ΟΑ σχετίστηκε με την αυτοκρατορική πολιτική του Θεοδοσίου έναντι στην αρχαία θρησκεία (Σιμόπουλος, 1998). Έτσι στο πλαίσιο απαγόρευσης κάθε εθνικής θρησκευτικής εκδηλώσεως σύμφωνα με μια άλλη θεώρηση, η παύση αυτή, ήταν η μεγαλύτερη ευεργεσία τους, με τη μορφή που είχαν πάρει (Μεταλληνός, 2003).

Οι σημερινοί ΟΑ, όσο και αν σημειολογικά είναι εμπλουτισμένοι με τελετουργικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα τη χρήση της φλόγας, του όρκου και άλλων ιδίων στοιχείων (Muller, 2000), ως θεσμός δεν είναι μια «αναβίωση», αφού δεν έχει ούτε ειδωλολατρικό, ούτε θρησκευτικό χαρακτήρα, όπως το θέλουν οι Νεοπαγανιστές ή όπως ο Νικολαΐδης (2003) συμπεραίνει. Η μη θρησκευτική ταυτότητα των αγώνων ορίζεται ρητά από το άρθρο 3 του Ολυμπιακού Καταστατικού Χάρτη (στο εξής ΟΚΧ), που αποτελεί και τον ιδεολογικό κώδικα του νέου θεσμού (Powell, 1981). Κι όμως, από το 1896 έως και σήμερα, τόσο στα σπορ, όσο και στους ΟΑ έχουν παρατηρηθεί κάποιες προσομοιώσεις θρησκευτικού χαρακτήρα, που ως θεωρητικές κινήσεις, δημιουργούν εσφαλμένες εντυπώσεις ότι ο αθλητισμός και οι ΟΑ λειτουργούν με κρυφά ή λανθάνοντα θρησκευτικά στοιχεία (Higgs, 1993). Μέρος της «θρησκευτικής» αυτής κίνησης αποτελεί και ο Νεοπαγανισμός ή Νεοειδωλολατρισμός, που η πλειοψηφία των οπαδών του, ταυτίζει την ολυμπιακή του ιδεολογία με την αρχαία ελληνική θρησκεία (Νησιώτης, 1976). Στην ανασκόπηση που ακολουθεί ανιχνεύεται, κυρίως από σημειολογικής πλευράς, το θρησκευτικό μέρος τόσο των αρχαίων και σύγχρονων ΟΑ και γενικότερα του αθλητισμού.

Ανασκόπηση σχετικών ερευνών

Αρχαίοι Ολυμπιακοί αγώνες

Με τα σημερινά κριτήρια, το σημαντικότερο μέρος των αρχαίων ΟΑ ήταν ότι αποτελούσαν την κορυφή της ελληνικής παιδείας, με την ευρύτερη έννοια του πολιτισμού (Γιαλούρης, 2001). Η παιδεία για τους Έλληνες ήταν ένας πολύπλευρος και πολυσχιδής θεσμός που επεδίωκε την απόκτηση της αρετής, όπως αυτή λειτουργούσε σε κάθε πόλη. Την αρετή της καλοκαγαθίας τη συνέθεταν πολλές ιδιότητες, που αποκαλούνταν κι αυτές αρετές. Έτσι, ο *καλός καγαθός* πολίτης ήταν το αποτέλεσμα του ελληνικού πολιτισμού και γενικότερα του ελληνικού τρόπου σκέψης. Επί μέρους στοιχεία της καλοκαγαθίας ήταν η ευσέβεια προς το θείον, η φρόνηση, η ανδρεία, η αίσθηση του μέτρου, η ωραιότητα του σώματος, η φιλοκαλία και άλλα στοιχεία που θεωρούνταν ότι αποτελούν δώρα των θεών και ότι εμπεδώνονται με την αγωγή. Τα πρώτα σπέρματα της καλοκαγαθίας τα βρίσκουμε στον Όμηρο (*Ιλιάδα*, Ζ 208), με την κλασική φράση «αιέν αριστεύειν και υπείροχον έμμεναι άλλων» (=να είμαι πρώτος πάντοτε και να ξεπερνάω τους άλλους) και στη συνέχεια σε άλλους συγγραφείς. Οι ωδές του Πινδάρου (ενδεικτικά βλ. 2ο *Ολυμπιόνικο*) δείχνουν ότι το στοιχείο της νίκης στους ιερούς αγώνες ήταν απόρροια της μεγάλης ατομικής προσπάθειας, της βοήθειας της πόλης και των γονέων, της προσεκτικής από πλευράς δασκάλων (παιδοτρίβες-γυμναστές)

αγωγής και της εόνιας των θεών. Έτσι, βλέπουμε να θεωρούνται θεότητες τόσο ο *Αγών*, όσο και η *Νίκη*. Παράδοξα, ο πιο αδέξιος στην αθλητική αρετή ήταν ο Ηρακλής, που όλοι οι αγώνες του είχαν κοινωνικό χαρακτήρα. Τίποτε λοιπόν δεν έρχεται για τους Έλληνες από μόνο του. Η επιτυχία αποτελούσε μείγμα μιας άριστης παιδείας και της εόνιας των θεών. Η ίδια αντίληψη είναι ξένη στο σημερινό άνθρωπο, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η αθλητική επιτυχία είναι αποτέλεσμα του ταλέντου και της σκληρής δουλειάς.

Ο ζήλος για τα άθλα και η αναζήτηση της καλοκαγαθίας ξεκινούσε από την ίδια την πολιτεία, που περιεκτικά, περιγράφεται από τον Θουκυδίδη στην *Ιστορία* του (2. 34-46). Λέγει ο Περικλής στο οικείο κεφάλαιο (35 και σχετικά 38,41,43-4) ότι, εκεί που θέτονται υψηλοί στόχοι για τους νέους, εκεί υπάρχουν και μεγάλα άθλα. Τα άθλα και τα βραβεία τα βρίσκουμε και στους άλλους Έλληνες συγγραφείς. Όμως, η συμβολική τους παρουσία ανιχνεύεται καθαρά στο έπαθλο των ιερών αγώνων. Το σύμβολο της ολυμπιακής νίκης ήταν ο κότινος, κατιτί που υπερέβαινε τα μεγάλα βραβεία και τα προνόμια των αθλητών. Τη σύνθετη αυτή ιδέα την περιγράφει και ο Λουκιανός στο έργο του *Ανάχαρις* στα μέσα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα. Ο συγγραφέας, φυσικά, εννοούσε μια προηγούμενη ελληνική ιδεολογία, την οποία ζωντανά περιγράφουν συγγραφείς όπως Πίνδαρος, ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης και άλλοι. Ο Πλάτωνας, περισσότερο θεωρητικός από όλους, είναι σαφέστερος στο θέμα της αξίας της γυμναστικής στο έργο του *Τίμαιος* (88c, 89b). Ο μαθητής του Αριστοτέλης την άποψή του για την αξία της ισόβιας άσκησης την παραθέτει στα *Πολιτικά* του (1336–1337a). Σημειολογικά, λοιπόν, η γυμναστική παιδεία στην κάθε πόλη δημιουργούσε πρότυπα ή για εμάς μοντέλα, που είχαν το πάθος της διάκρισης για την εκπροσώπησή τους, ως άριστοι, στους πανελλήνιους αγώνες και ιδιαίτερα στα Ολύμπια, που τα προστάτευσε ο πατέρας θεών και ανθρώπων, ο Δίας. Τη συσχέτιση αθλητικής νίκης και θείου, ως κοινής ελληνικής ιδέας, δηλαδή τρόπου ζωής, τη βρίσκουμε διάσπαρτη σε όλες τις ωδές του Πινδάρου και των άλλων λυρικών ποιητών. Ακόμη και οι πολιτικοί (τύραννοι) στη συγκεκριμένη στιγμή των αγώνων τραβούσαν την εόνια κάποιου θεού. Αθλητές ή και οι πόλεις, εξάλλου, έκαμναν και τα μεγάλα αφιερώματα στους ιερούς χώρους ή και πλήρωναν αδρά τον ποιητή για να γραφούν οι ωδές. Οι θεοί που περισσότερο βοηθούν τους αθλητές στις πινδαρικές ωδές είναι ο Δίας, ο Ερμής, η Αθηνά, ο Ποσειδώνας. Παράλληλα, ένας μεγάλος αριθμός από χάριτες, νεράιδες και θεότητες βοηθάνε στο να αναδειχθεί ο νικητής άξια (Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος* 1. στ.37, 169-70). Θα ήταν παράλειψη να μη σημειωθεί εδώ, η όχι πολύ διαδεδομένη αντίληψη, ότι την αθλητική τέχνη

στους ανθρώπους, μαζί με τη χρήση της φωτιάς τη δίδαξε πρώτος ο Προμηθέας, δηλαδή ο μεγαλύτερος ευεργέτης της ανθρωπότητας (Ήσιόδος, *Έργα και Ημέραι* στ. 43-105). Ο μύθος, ασφαλώς, συμβολίζει την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού στη Μαύρη Θάλασσα και την Κριμαία.

Το θρησκευτικό χαρακτηριστικό ανιχνεύεται και σε πρωτόστερες εποχές από την κλασική. Κατά τους Harisson και Cornford (1996), η πρώτη αιτία των αγώνων ήταν τοτεμικής, ανιμιστικής και ηρωικής προέλευσης και ότι αυτοί αποκρυσταλλώθηκαν ως θεσμός το 776 π.Χ., τότε, που οι αγώνες έχοντας ως προστάτη το Δία αντανάκλουν νέες συνθήκες που χαρακτηρίζονταν από την συμφιλίωση, την ανάγκη της ειρηνικής συμβίωσης και της αναγνώρισης της εκχειρίας, ως πολιτικής πράξης. Ο Αρβανιτάκης (1989) παρατήρησε ότι αν και το θρησκευτικό μέρος της σύνδεσης παλαιών τελετουργικών και κοσμικών θεμάτων-αγώνων, είναι μια συντηρητική διαδικασία, εντούτοις οι ΟΑ υπήρξαν ένας ελεύθερος πανελλήνιος θεσμός. Οι τοτεμικές εκφάνσεις περνούν στην αρχαία Ελλάδα στην καθημερινή ζωή μέσα από την αποδοχή των μύθων. Αυτό φαίνεται καθαρά από τα έργα των τραγικών ποιητών. Ο Κορδάτος (1955) εκφράζοντας τη μαρξιστική εκδοχή υποστήριξε ότι ο αθλητισμός και οι ΟΑ ενσωματώθηκαν με τη θρησκεία, κυρίως, όταν ξεπεράστηκαν οι διεργασίες των μύθων, των προκαταλήψεων, των ταφικών-ηρωικών εποχών και ότι γύρω στα 776 π.Χ. τα ιερατεία είχαν χάσει τη δύναμή τους έναντι της πολιτικής ιδέας της πόλης. Η παραπάνω άποψη δικαιολογεί και τη διαμάχη μεταξύ της Πίσας και της Ήλιδας για την πρωτοκαθεδρία των αγώνων, που με έμφαση περιγράφει ο Πανσανίας στα *Ηλιακά* του (5.1.6, 6.4.2. κ.ε.). Παρακολουθούμε, δηλαδή, μια πραγματολογική εξέλιξη των συμβολικών βιωμάτων, στοιχείο που δικαιολογεί τον ανθρωπομορφισμό. Οι θεοί, ενδιαφέρονται για τα πεπραγμένα των ανθρώπων και ανταποδίδουν, σύμφωνα με τις ανθρώπινες επιθυμίες τους τις προτιμήσεις τους. Έτσι, τόσο οι πόλεις, όσο και οι αθλητές δέχονται τις θεϊκές παρεμβάσεις με ικανοποίηση, ανεξάρτητα με το επιθυμητό αποτέλεσμα. Είναι ενδιαφέρον ότι και η καθημερινή ζωή στις παλαιότερες και στα γυμνάσια συνδεόταν με θρησκευτικά δρώμενα και τις τελετουργικές αθλητικές εκφάνσεις. Δύο πηγές είναι πλούσιες σ' αυτό το θέμα. Η πρώτη αναφέρεται στις ωδές του Πινδάρου και η δεύτερη στο κείμενο του *Γυμνασιαρχιακού Νόμου* της Βέροιας. Ο Πίνδαρος μας βεβαιώνει, ότι η νίκη των αθλητών οφειλονταν τόσο στην προσωπική ικανότητα και την καλή *εκπαίδευσή* τους (*Ολυμπιονίκος* 11), όσο και στη θεϊκή παρέμβαση (*Πυθιονίκος* 1, *Νεμεόνικος* 6). Η ανίχνευση του θείου στο κείμενο του Νόμου της Βέροιας (Μουσείο Βέροιας) διαπιστώνεται από την προετοιμασία που ο παραπάνω νόμος ορίζει, προκειμένου τα

παιδιά να λάβουν μέρος στις εποχιακές γιορτές των θεών και ιδιαίτερα του Ερμή, στον οποίο, άλλωστε, ήταν αφιερωμένο και το γυμνάσιο. Το στοιχείο της θεϊκής λατρείας φαίνεται και από τα πολλά αφιερώματα των νικητών στα μεγάλα ιερά κέντρα. Τα αγάλματα ήταν μέρος της εύνοιας των θεών. Ακόμη και οι πολιτικοί τύραννοι της Σικελίας, με τα μεγάλα αφιερώματα που έκαναν, π.χ. με τον Ηνίοχο των Δελφών (αφιέρωμα του Πολύαζλου), δείχνει τη σύνδεση του αθλητισμού με το θεϊόν. Αυτόν τον ανθρωπομορφικό τρόπο λατρείας, δύσκολα τον κατανοεί ο σημερινός άνθρωπος, αφού η άθληση συνδέεται μόνο με παιδαγωγικούς, πολιτιστικούς, υγιεινούς και οικονομικούς σκοπούς. Υπήρχε λοιπόν στην αντίληψη των Ελλήνων η θεϊκή παρέμβαση, όχι μόνο για τους αγώνες, αλλά και για την καθημερινή άσκηση, που αποτελούσε μέρος της παιδείας τους. Ο θεσμός αυτός, επομένως, είχε σε μεγάλο βαθμό ιερό χαρακτήρα, μια που όλοι πίστευαν ότι για να έλθει ένας αθλητής στη νίκη είχε την εύνοια τόσο του θεού Αγώνα, όσο και της θεάς Νίκης. Υπήρχε η αίσθηση ότι ο/οι θεός/οί παρευρίσκονται στους αγώνες και ότι αυτοί συμβάλλουν με τον τρόπο τους στην έκβαση τους (Πίνδαρος, *Ολυμπιονίκος* 3.40-52).

Η σύνδεση της θρησκείας με τους αγώνες διαπιστώνεται πλήρως στους τέσσερις πανελλήνιους αγώνες, που ήταν τα Ολύμπια, τα Πύθια, τα Ισθμια και τα Νέμεα (Αλμπανίδης, 2004; Decker, 2004). Σε κάποιες, όμως, περιπτώσεις κυριαρχούσε το κοσμικό-αστικό μέρος, όπως στα Ελευθέρια των Πλαταίων. Όμως, την κορύφωση της θρησκευτικότητας τη διαπιστώνουμε στους ΟΑ της Ολυμπίας. Η Ολυμπία φαίνεται ότι, υπήρξε και ο πρώτος χώρος λατρείας του Δία, γεγονός που αποδεικνύεται τόσο από τα αρχαιολογικά προϊστορικά ευρήματα, όσο και από τους πολλούς μύθους, που σημειολογικά συγκλίνουν στην αλήθεια ότι η αναγνώρισή της ήταν καθολική και πρωταρχική. Οι κυριότεροι μύθοι με την αρχή των αγώνων είναι οι εξής: Ο πρώτος και ο πλέον κοινός στην πεποίθηση των Ελλήνων, αναφέρεται στον Ηρακλή το γιο του Δία και της Αλκμήνης. Σύμφωνα με την *πυκνωμένη* από τον Λυσία εκδοχή (*Ολυμπιακός Λόγος* 1), ο Ηρακλής, αφού περάτωσε τον άθλο του καθαρισμού των στάβλων του Αυγεία, ήρθε στην Ολυμπία και επανίδρυσε τους αγώνες. Ένας δεύτερος μύθος που συγκλίνει στην εκδοχή ότι το πρώτο αγώνισμα ήταν ο δρόμος, είναι ο μύθος του Ιδαίου Ηρακλή. Αυτός, μαζί με τα τέσσερα αδέρφια του πήγε από την Κρήτη στην Ολυμπία και εκεί τέλεσε αγώνα δρόμου και για τους πέντε. Ίσως, ο αγώνας καθιερώθηκε για να θυμίζει τη νίκη του Δία ενάντια στον Κρόνο και τους κακούς Τιτάνες (Παυσανίας 5.7.7 και 6.23.3). Ο Ησίοδος (*Θεογονία*, στ. 885-906) αναφέρει το μύθο, όχι όμως και τον αθλητικό αγώνα. Υπάρχει και ένας νεότερος μύθος, που ερμηνεύει

την πολιτική – κοσμική εκδοχή για την αρχή των αγώνων. Είναι ο μύθος του Πέλοπα. Αυτός, ήρθε από την Ανατολή και προσπάθησε να γίνει κύριος του χώρου, κατορθώνοντας να νικήσει σε αγώνα αρματοδρομίας τον ηνίοχο του βασιλιά της περιοχής Οινόμαο. Έπαθλο της νίκης δεν ήταν μόνο η βασιλεία, αλλά και η κόρη του Οινόμαου Ιπποδάμεια (Παυσανίας, 5. 10.6). Στην Άλτη υπήρχε βωμός και κτίσμα αφιερωμένο στον Πέλοπα. Εξάλλου ο Πέλοπας αναπαρίσταται στο ένα από τα δυο αετώματα του ναού του Δία.

Τους παραπάνω μύθους και τη σύνδεση των αγώνων με τη θρησκεία σχολίασαν με διαφορετικό ή παραπλήσιο τρόπο πολλοί σύγχρονοι μας συγγραφείς. Ιδιαίτερα αυτό έγινε μετά το 1896, χρονολογία των Α' σημερινών ΟΑ. Σύμφωνα με την Bouttin (2004), η ελληνική θρησκεία, αφού δεν είχε δόγμα και «ιερά» βιβλία, στράφηκε στον έλεγχο της θρησκευτικής ζωής μέσα από την ίδια την πόλη, δηλαδή το λαό. Έτσι δικαιολογείται η σύνδεση της *τελετουργίας* με τις εορταστικές εκδηλώσεις. Αυτό ερμηνεύει και την προϊστορική ύπαρξη των αγώνων. Οι ελληνικές πόλεις μπορεί να βρίσκονταν μεταξύ τους σε συγκρούσεις για πολιτικούς λόγους, εντούτοις, ενώνονταν σε θέματα λατρείας, παιδείας και παραδόσεων. Οι Harisson και Cornford (1996), εκτός από το στοιχείο της ηρωολατρίας, ταύτισαν την αρχή των αγώνων με την απαρχή της δραματολογίας. Έτσι, οι συγγραφείς καταφεύγουν στην ανάλυση των μύθων, που δεν τους θεωρούν «επικές αφηγήσεις», αλλά ότι ανήκουν στην «ομάδα των τελετουργικών μύθων». Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, ο αθλητισμός και οι ΟΑ εξελίχθηκαν παράλληλα με τον απaráμιλλο ελληνικό πολιτισμό και οι αγώνες αποτέλεσαν ένα θαυμάσιο κρίκο των προγονικών ιδεών και της κλασικής εποχής, ενώ όλοι οι Έλληνες συμμετείχαν σ' αυτούς με ενθουσιασμό. Στην παρακάτω λίστα φαίνεται ποια σημειολογικά στοιχεία συσχετίζονται με τη θρησκεία και τους ΟΑ:

- ναοί (όπως ο ναός του Δία που βρισκόταν στην ιερά Άλτη της Ολυμπίας)
- όρκοι αθλητών
- βωμοί (όπως του Δία, ο βωμός των αγνώστων θεών κλπ), θυσιαστήρια
- κότινος (κλωνάρι ελιάς), έπαθλα, βραβεύσεις
- θεσμοί (εκεχειρία, Ζάνες, γκρέμισμα τείχους, σίτιση σε πρυτανείο κ.ά.)
- σύμβολα και έργα τέχνης (όπως αγάλματα, κτίσματα κ.ά.)

Ειδικότερα για τα παραπάνω, μπορούν να αναφερθούν και τα εξής: Το τελετουργικό μέρος των Ολυμπίων, ενείχε θρησκευτικά στοιχεία, εφόσον και ο χώρος που τους φιλοξενούσε, κυρίως η *Ιερά Άλτις*, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με τη θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων. Ο θρησκευ-

τικός χαρακτήρας αποδεικνύεται και από το ολυμπιακό πρόγραμμα, που άρχισε με μια μέρα το 776 π.Χ., έγινε δυο το 472π.Χ., πέντε το 468 π.Χ. και έξι το 200 π.Χ. (Lee, 2001). Στην πρώτη μέρα υπήρχε η ορκωμοσία των αθλητών. Το γεγονός ότι ο όρκος των αθλητών γινόταν κοντά στο βωμό του Ορκίου Διός, δείχνει, επίσης, το θρησκευτικό μέρος των αγώνων. Οι αθλητές ορκίζονταν να τηρούν τους κανονισμούς και να σέβονται τις αποφάσεις των ελλανοδικών, που ήταν οριστικές και αμετάκλητες (Παυσανίας, 5.24.9-11). Στη δεύτερη μέρα υπήρχαν αγωνίσματα. Στην τρίτη (πανσέληνος Ιουλίου) τελούνταν η μεγάλη πομπή που κατέληγε στη μεγάλη θυσία της *Εκατόμβης* στο βωμό του Δία, δίπλα από το ναό του θεού (Lee, 2001). Στην πομπή-τελετή συμμετείχαν πολλές ομάδες ανθρώπων, με διαφορετικό ρόλο η καθεμιά (ελλανοδικές, θεοκόλοι, μουσικοί, θεωροί, αθλητές, γυμναστές - παιδοτρίβες). Η θυσία της εκατόμβης γινόταν, όπως η σημασία της λέξης δείχνει, με 100 βόδια. Ο αριθμός των ζώων ήταν σε κάποιες περιπτώσεις μάλλον μικρότερος, εξαρτώμενος από τον αριθμό των ανθρώπων που συμμετείχαν στο γεύμα - συμπόσιο (ένα μέρος αφιερώνονταν στους θεούς, το άλλο για το γεύμα - αστικό μέρος). Από την τέταρτη μέρα υπήρχαν μόνο αγωνίσματα. Την τελευταία μέρα γινόταν, ίσως, και η επίσημη τελετή της βράβευσης των αθλητών (Swaddling, 1999), δηλαδή το στεφάνωμα τους με τον κότινο (κλαδί ελιάς), η φυλλοβολία και ίσως ο ερασιμοσύνη τους (Κεφαλίδου, 1996). Το βράδυ αυτής της ημέρας γινόταν στο Πρυτανείο, το οποίο ήταν το οργανωτικό κέντρο των αγώνων, το τελευταίο κοινό γεύμα, στο οποίο λάμβαναν μέρος και οι περισσότεροι των θεατών (Παυσανίας, 5.15.8-9 και 5.15.12). Ο αριθμός των τελετουργικών εκδηλώσεων είχε και ατομικό χαρακτήρα. Πολλές θεωρίες πόλεων ή μεμονωμένοι αθλητές μπορούσαν να θυσιάσουν στον έναν από τους πολλούς βωμούς που υπήρχαν στην Άλιη, όπως αναφέρει και πάλι ο Παυσανίας στα *Ηλιακά* του (5.16.1-10).

Οι τιμές που απονέμονταν στους ολυμπιονίκες, έφθαναν στην υπερβολή, αφού πολλοί λατρεύονταν ως ημίθεοι (Θεαγένης από τη Θάσο). Άλλωστε ο τίτλος του *ιερονίκη*, οι νικητήριες εικόνες και στήλες, οι λίθοι ή πλάκες με τα επιγράμματα, δείχνουν τον καθαρά θρησκευτικό τους χαρακτήρα (Κεφαλίδου, 1996).

Σύμφωνα με τον Κεραμόπουλο (1906), οι αγώνες των αρχαίων Ελλήνων εξυπηρετούσαν και την ψυχαγωγία, που ήταν συνδεδεμένη με τα θρησκευτικά πανηγύρια και τις γιορτές. Όμως, το στοιχείο αυτό δεν ήταν πρωταρχικό, όπως στην εποχή του συγγραφέα με τους λαϊκούς αγώνες. Την ίδια άποψη για τους αρχαίους αγώνες είχε και ο Μπεζαντές (1958), φανερά επηρεασμένος από την περίοδο της Τουρκοκρατίας που οι αγώνες συνόδευαν τις γιορ-

τές των αγίων. Οι αρχαίοι αγώνες λειτουργούσαν τελετουργικά, ως μέρος της θρησκείας και της παιδείας. Στους λαϊκούς αγώνες το θρησκευτικό μέρος ήταν, και είναι, ξεκομμένο από την θρησκευτική τελετουργία και τελετή.

Η όλη τελετουργία της συμμετοχής και της ανακήρυξης των νικητών στην Ολυμπία ήταν μυσταγωγική. Η πόλη πλήρωνε τον τεχνίτη για να φιλοτεχνήσει το άγαλμα του αθλητή της. Το παράδειγμα του χρυσελεφάντινου αγάλματος του Δία, που βρισκόταν στο Βουλευτήριο και συνδεόταν με το τελετουργικό μέρος είναι και ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου. Ο Παυσανίας στο ΣΤ' βιβλίο των *Ηλιακών* διαθέτει πολλά στοιχεία για τα αφιερώματα-αγάλματα και την πολύπλευρη σχέση τους με το χώρο και τους ανθρώπους. Βλέπουμε λοιπόν πως η θρησκευτική συνείδηση στους αρχαίους ΟΑ ήταν η κινητήριος δύναμη και προσέδιδε σε αυτούς μορφή τελετουργική (Gardiner, 1930).

Οι ΟΑ, με την κατάκτηση των ελληνικών πόλεων από τη Ρώμη, που ολοκληρώθηκε το 146 π.Χ. πέρασαν σε μια νέα φάση με πολλές συνταρακτικές αλλαγές ως την τελική τους κατάργηση. Αν οι Ρωμαίοι δεν είχαν και αυτοί ειδωλολατρική θρησκεία (Cary, 1960) ίσως, οι αγώνες, λόγω θρησκευτικότητας, να σταματούσαν πολύ ενωρίτερα. Αυτό φαίνεται από το παράδειγμα του αυτοκράτορα Ιουλιανού (361-63 μ.Χ.), ο οποίος προσπάθησε να αναβιώσει και πάλι τους ειδωλολατρικούς ελληνικούς αγώνες. Το γεγονός ότι κάποιοι Ρωμαίοι αυτοκράτορες, θεοποιημένοι από την εποχή του Αυγουστού, αγωνίστηκαν σε ελληνικούς αγώνες (π.χ. Τιβέριος και Νέρωνας), ευνόησε τη συνέχεια του θεσμού. Φυσικά, ο κυριότερος παράγοντας της ανοχής και της συμμετοχής των Ρωμαίων στα Ολύμπια και τους άλλους αγώνες ήταν η οικουμενικότητά τους, που συνταιρίαζε με τη *Pax Romana* (ρωμαϊκή ειρήνη). Μέσα στο πνεύμα, ίσως, της ανεξιθρησκείας και της αγάπης των Ρωμαίων προς τον ανώτερο ελληνικό πολιτισμό, πρέπει να ενταχθεί και η ανοχή τους στη τέλεση των Ολυμπίων στην Αντιόχεια της Συρίας, που είδαμε παραπάνω. Η κυριότερη τροποποίηση, όμως, από ρωμαϊκής πλευράς, ήταν η μετάλλαξη των ελληνικών αγώνων, από εργαλείο παιδείας σε μέσο θεάματος (*Ludus=i*). Το φρικτό αιματηρό θέαμα, στο οποίο αντιτάχτηκε ηθικά και πολιτικά ο Χριστιανισμός, στο πλαίσιο του σεβασμού της ανθρωπίνης ύπαρξης, ήταν μια από τις αιτίες της κατάργησης αυτού του θεάματος. Πρωταγωνιστής της απαγόρευσης αυτών ήταν ο Μ. Κωνσταντίνος (325-337 μ.Χ.). Ο χώρος της Ολυμπίας μετά το 330 μ.Χ. άρχισε να γνωρίζει με τη σειρά του την παρακμή, και παράλληλα ακολουθήθηκαν λεηλασίες του χώρου από βαρβαρικές επιδρομές, καταστροφή πολλών μνημείων και φυσικές καταστροφές (*Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια 1928a,b*). Μετά από ισχυρούς σεισμούς ακολούθησαν πλημ-

μύρες των ποταμών Αλφειού και Κλαδέου. Έτσι, ευτυχώς, για την ιστορία του χώρου και του θεσμού, πολλά μνημεία έμειναν *in situ*, μέχρι το δέκατο ένατο αιώνα. Σήμερα ο χώρος, τουλάχιστον χωροταξικά και μουσειακά βρίσκεται σε καλή κατάσταση.

Στο χριστιανικό Βυζάντιο καθώς και στη χριστιανική Δύση, η ιδεολογία και η αντίληψη περί σωματικής άθλησης πήρε λαϊκό ή ερασιτεχνικό (ψυχαγωγικό) χαρακτήρα. Η σωματική άσκηση στον ορθόδοξο Χριστιανισμό βασίστηκε στη ρήση του Αποστόλου Παύλου που λέγει ότι «η γαρ σωματική γυμνασία προς ολίγον εστί ωφέλιμος, η δε ευσεβία προς πάντα» (*Προς Τιμόθεον Α' 4.8*). Ακόμη, ο χριστιανισμός δε μάχεται το σώμα ως κάτι κακό εφόσον αυτό είναι ναός του Αγίου Πνεύματος «το σώμα υμών ναός του εν υμίν Αγίου Πνεύματος εστί» (*Προς Κορινθίους Α' 6.19*). Στο χριστιανικό κόσμο επιτράπη η σωματική άσκηση για λόγους ψυχαγωγίας, σωματικής υγείας και στρατιωτικής προπαρασκευής, μα χωρίς κατάλοιπα ειδωλολατρικών εκφάνσεων. Έτσι δικαιολογείται η ιστορική παρουσία (όχι ως συνέχεια) του αθλητισμού σε νέες διαστάσεις, που φθάνουν μέχρι και σήμερα (Γιάτσης, 2000; Χατζηεφραιμίδης, 2005).

Σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες

Μετά από 1400 (521 -1896) χρόνια και γύρω στα τέλη του 19ου αιώνα με την αποφασιστική συμβολή του Γάλλου βαρόνου Pierre de Coubertin και του Έλληνα Δημητρίου Βικέλα, εμφανίζεται ο θεσμός των ΟΑ, με τη σημερινή του μορφή και ιδεολογία (Silance, 1981; MacAloon, 2001; Λινάρδος, 2002). Ο Κουμπερτέν, ήταν εκτός από πατριώτης, ουμανιστής και διεθνιστής. Επιδίωξε για τους αγώνες μια νέα ιδεολογία, η οποία όμως στηριζόταν στον αρχαίο θεσμό (Mandell, 1976). Ο ίδιος, μάλλον αδόκιμα, ονόμασε το νέο θεσμό ως μια «αναβίωση», ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι αγώνες τώρα έπρεπε να γίνονται περιφερειακά (σε διαφορετική πόλη), να είναι διεθνείς (όλοι οι λαοί) και να μην είναι θρησκευτικοί. Ήταν πεπεισμένος ότι το ολυμπιακό κίνημα θα μπορούσε να συμβάλει στη διεθνή ειρήνη, την αλληλεγγύη μεταξύ των λαών και την εκπολιτιστική άνοδο των αθλητών (Boulongne, 1993). Κι όμως, η διεθνικότητα του θεσμού και το όλο τελετουργικό πλαίσιο επενδύθηκε από τον ίδιο και τους συνεχιστές του (ΔΟΕ) από μια δογματική σημειολογική δομή, που αποπνέει μια σχεδόν θρησκευτική τυπολατρία. Αυτή η λανθάνουσα θρησκευτικότητα έβλαψε σημειολογικά το ολυμπιακό πνεύμα, αφού η συμβολική του πλευρά αποκτά ένα μυστικισμό, που λείπει από τα σημερινά σπορ και τη φυσική αγωγή. Ο Κουμπερτέν, δηλαδή, εκμεταλλεύτηκε σημειολογικά τους αρχαίους ΟΑ μ' ένα φανερό μιμητισμό, που αγγίζει τα όρια ενός σύγχρονου ολυμπιακού μύθου, στηριγμένος στο αρχαίο ολυμπιακό πνεύμα, όπως

γράφεται στον ολυμπιακό ύμνο του Κωστή Παλαμά. Φυσικά ο ποιητής μπορεί να μην εννοούσε την αναβίωση του αρχαίου χαρακτήρα των αγώνων, απλά να έγραψε με ρομαντικό τρόπο τη μεταφορά της αρχαίας ιδέας στα νέα δεδομένα, κάνοντας όμως χρήση με ιδιαίτερη έμφαση, λέξεων που αφήνουν θρησκευτική χροιά στους στίχους του. Η σημειολογική επένδυση των νέων αγώνων με αρχαία στοιχεία δηλαδή, (π.χ. όρκος αθλητών) δεν ήταν μια σημασιολογική μόνο προσπάθεια του Κουμπερτέν. Σκόπιμα ή συμπτωματικά οι αγώνες επενδύθηκαν με έναν ψευδοθρησκευτικό μανδύα, που τους μετατρέπει, όχι οπάνια, από ιδέα σε ιδεολόγημα. Όπως θα φανεί στη συνέχεια στους σύγχρονους ΟΑ υπάρχουν αρκετά στοιχεία που σχετίζονται με θρησκευτικούς συμβολισμούς και εκφάνσεις. Κάποια από αυτά διαφαίνονται στον παρακάτω κατάλογο:

- ολυμπιακή ιδεολογία-αθλητισμός και θρησκεία-Νεοπαγανισμός
- ολυμπιακή φλόγα
- όρκος αθλητών
- τελετές έναρξης και λήξης
- ύμνος, παρέλαση
- το *motto citius, altius, fortius*
- ολυμπιακοί κύκλοι
- έπαθλα (μετάλλια, κότινος)
- σημαίες, αφίσες, εμβλήματα
- μασκόν
- καρφίτσες-rins
- γραμματόσημα, ολυμπιακά νομίσματα κλπ.
- στολές, περιβραχιόνια και άλλα *marques*.

Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται, ότι οι σύγχρονοι ΟΑ είναι εμπλουτισμένοι με πολλά σημειολογικά στοιχεία, περισσότερα από εκείνα που αναφέρθηκαν στους αρχαίους. Αν και οι αγώνες σήμερα δεν έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα, εντούτοις, κάποια από τα παραπάνω, όπως είναι η αφή της φλόγας, η ορκωμοσία των αθλητών, ο ύμνος, η τελετή έναρξης και λήξης ή και άλλων τυπικών τελετουργικών δρώμενων προσοδίζουν έναν λανθάνοντα θρησκευτικό χαρακτήρα. Στην ουσία τα χαρακτηριστικά αυτά είναι σημειωτικά-εικονιστικά και εξυπηρετούν περισσότερο την επικοινωνιακή πολιτική των αγώνων και ολιγότερο το ολυμπιακό πνεύμα, που ταυτίζεται με την μεγάλη σημασία του αθλητισμού στο σχολείο και την κοινωνία.

Εμφανίζονται ωστόσο και κάποιοι εννοιολογικοί όροι θρησκευτικού χαρακτήρα, που συνδέονται με τη πορεία της άθλησης και που έγιναν φανερές, κυρίως από τον 19ο αιώνα έως και σήμερα, στο χριστιανικό κόσμο. Μια εκδοχή αφορά τη θρησκευτικότητα που συναντιέται σε τρεις μορφές, σύμφωνα με τον Higgs (1993). Η πρώτη μορφή είναι το παραδοσιακό χριστιανικό σώμα (*muscular Christianity*), που σημαίνει ότι ο χριστιανός μπορεί

να γυμνάζεται για υγεία και ψυχαγωγία. Όλα τα χριστιανικά δόγματα, με πρώτη την Ορθοδοξία (ακολούθησε ο Καθολικισμός και έπειτα ο Προτεσταντισμός), δέχθηκαν ότι ο χριστιανός μπορεί να γυμνάζεται, αφού κάποιες αρχές της σωματικής άσκησης, όπως η εγκράτεια από τις σωματικές απολαύσεις, η προσεγμένη διαίτα, η αυτοπειθαρχία, η φιλοκαλία και η τίμια εκπροσώπηση στην κοινωνία ταυτίζονται με τη χριστιανική ηθική, έστω μεταφορικά. Η δεύτερη μορφή για τον ίδιο συγγραφέα είναι το «άγιο παιχνίδι» (*holy play*), που σημαίνει μεταφορά της ασκητικής εγκράτειας στην αθλητική ζωή. Σε πολλά κείμενα της Ορθοδοξίας ο ασκητής είναι ένας «αθλητής». Κάποιοι μοναχοί, για παράδειγμα, κάνουν πολλές μετάνοιες τη μέρα ή και εργάζονται εντατικά, στοιχείο, ίσως, που δικαιολογεί και τη μακροζωία τους. Το ίδιο συμβαίνει και με τον καλό αθλητή. Ζει μια ασκητική ζωή με μοναδικό σκοπό την τελική νίκη. Η τρίτη μορφή σχέσης άθλησης και θρησκείας, είναι η πνευματική δια του σώματος άσκηση (*spiritual exercise*). Μια τέτοια αντίληψη βρίσκεται στη χριστιανική ιδέα ότι ο ασκητής προσεύχεται με το σώμα του μέσω της προσευχής και της νηστείας. Στην αθλητική ζωή η πνευματική αυτή άσκηση ή προετοιμασία υπάρχει μέσα από την εφαρμογή της αθλητικής ψυχολογίας. Ο αθλητής προετοιμάζεται νοερά για το δύσκολο αγώνα και με τον τρόπο αυτό περιορίζει το άγχος.

Από τις παραπάνω ενδιαφέρουσες ιδέες, μόνον η πρώτη είναι πραγματολογική σε επίπεδο αθλητισμού και αποτέλεσε τη σκεπτικιστική και πρακτική έκφρασή του, από την εγκαθίδρυση του χριστιανισμού και μετά. Η βασική αποδοχή του αθλητισμού ωστόσο από το χριστιανισμό, βασίστηκε στις ρήσεις του Αποστόλου Παύλου, που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Στη μακραίωνη ιστορία του αθλητισμού, από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες έως και σήμερα, δημιουργήθηκαν μέσα στους κόλπους του αρκετές διαφοροποιήσεις. Ο Καθολικισμός και ο Προτεσταντισμός προσέγγισαν περισσότερο τη γύμναση και αυτός ήταν ο λόγος που τον καλλιέργησαν ή τον αποδέχθηκαν ως σχολικό μάθημα. Στους Έλληνες, στην περίοδο της Τουρκοκρατίας η φυσική αγωγή δεν εφαρμόστηκε στην εκπαίδευση (με κάποιες εξαιρέσεις), λόγω του ότι δεν υπήρχε ένα δομημένο παιδαγωγικό σύστημα και προτεραιότητα εκείνους τους δύσκολους καιρούς ήταν η διατήρηση με κάθε δυνατό τρόπο, της γλώσσας και της εθνικής ταυτότητας. Ωστόσο η άσκηση συντηρήθηκε ως μέρος των παραδόσεων των Ελλήνων είτε περιλαμβάνοντας το κυνήγι, την πάλη το σημάδι και άλλα «λαϊκά» αγωνίσματα, ή τη «λεβέντικη» μορφή της που έκαναν χρήση οι κλέφτες και οι αρματολοί για τη στρατιωτική τους προετοιμασία (Γιάτσης 1985). Μετά όμως από την απελευ-

θέρωση (1830) ο αθλητισμός και η φυσική αγωγή ενσωματώθηκαν στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα όπως είχε συμβεί στην Ευρώπη. Στα άλλα δυο δόγματα, για ιστορικούς λόγους, η εκκλησία, σχεδόν αυτόνομα, διαμόρφωσε τη φυσική αγωγή σύμφωνα με τους κανόνες της. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτέλεσε η YMCA (ελληνική ΧΑΝ) στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, που καλλιέργησε τον αθλητισμό και τα σπορ στο πλαίσιο των μελών της, στο πλαίσιο της αποκλειστικότητας (Holt, 1992). Πρόβλημα υπήρξε και υπάρχει με αρκετές μορφές άσκησης που συνδυάζονται κατά καιρούς με θρησκευτικές εκφάνσεις. Αυτές προκαλούν όχι σπάνια μια σύγχυση στον άνθρωπο για το περιεχόμενό τους, ή μια λάθος εντύπωση που αφορά σε άγνοια, της σχέσης αυτών των τύπων άσκησης με κάποια θρησκευτικά στοιχεία. (Ταγαράκης, 2010). Χαρακτηριστικό παραδείγματα είναι η γιόγκα, που στις δυτικές κοινωνίες παρουσιάζεται με διάφορες μορφές ως είδος γυμναστικής. Στην ουσία πρόκειται για μέρος θρησκευτικής λατρείας (με ινδουιστικά στοιχεία) που συνδυάζει το διαλογισμό (επανάληψη κάποιων μάντρα) με ασκήσεις στατικές, δυναμικές, ή χαλαρωτικές (ασάνες), μέσω των οποίων μεταβάλλεται η συνειδητότητα για την επίτευξη της απελευθέρωσης (μόκσα) από το κάρμα και την μετεμψύχωση (σαμσάρα) για την ζεύξη (γιόγκα) του ανθρώπου με το θείο (Μπράχμαν) (Παντουβά 1989; Δακουρά, 1995). Παρόμοια μπορούν να αναφερθούν κάποιες πολεμικές τέχνες (ανατολικής προέλευσης), κάποιες μορφές χορού (Δερβισήδες) κ.α.

Υπάρχουν δε και μεταφορικές θρησκευτικές εκφάνσεις που έχουν ενδιαφέρον για την ελληνική πλευρά. Η Σπανούδη (1930), είδε την άθληση στην εποχή του Μεσοπολέμου στον κόσμο και ιδιαίτερα στην Ευρώπη, ως ένα είδος λατρείας του σώματος που μπορούσε μέσω της άθλησης να γίνει αισθητικά ωραίο και υγιέστερο. Όμως, την παραπάνω ενθουσιώδη αντίληψη την εκμεταλλεύτηκε ο φασισμός της Ιταλίας και ο Ναζισμός της Γερμανίας διαφορετικά. Η «υπεροχή» της Άριας φυλής προωθήθηκε με φανατικό και μυστικιστικό τρόπο μέσα από τα γυμναστικά προγράμματα της Ναζιστικής Γερμανίας. Ο άνθρωπος της «νέας τάξης», ενσωματώθηκε, με απάνθρωπες πράξεις εις βάρος άλλων ανθρώπων, μέσα από το αίσθημα της «ανώτερης» φυλής, που την εξύψωνε ο αθλητισμός. Η Ολυμπιάδα του 1936 από το 1933 και μετά έγινε μέσον είτε για διαφήμιση της εθνικοσοσιαλιστικής ναζιστικής ιδεολογίας, είτε ως μέσον πολιτικό για να αποπλίνει τους πολιτικούς αντιπάλους στην ιδέα του «ακατανίκητου» του ναζισμού (Madell, 2004).

Ο Μπεζαντές (1958, σσ.30-35), όπως ήδη αναφέρθηκε με συντομία, προχώρησε διαφορετικά. Ως αθεράπευτος προγονολάτρης, αναφέρθηκε σε στοιχεία της ελληνικής μυθολογίας, που μπορούσαν να ενσωματωθούν στην αθλητική ζωή της σύγχρονης

Ελλάδας. Κάνοντας αναφορά στον ολυμπιακό ύμνο, λέει πως «μόνο το αρχαίο πνεύμα το αθάνατο μπορεί να ευλογήσει τους νεώτερους ΟΑ και να εξασφαλίσει την επιτυχία τους. Το πνεύμα αυτό δεν είναι μια φανταστική ποιητική δημιουργία, αλλά έχει υπόσταση πραγματική». Ο Μπεζαντές, εκτός από την τυπολατρία στην παράδοση, ταύτισε με λανθάνοντα τρόπο τους λαϊκούς αγώνες με τη θρησκευτική ζωή των πιστών, που αγωνίζονταν, συνήθως, στο προαύλιο των ναών, των αφιερωμένων στους αγίους, σε τύπο αυτών που γινόταν και στην αρχαία Ελλάδα. Οι λαϊκοί αγώνες όμως ήταν και είναι ένα μέρος της κοσμικής διάστασης των αγώνων, όπως ο χορός, το κοινό τραπέζι και άλλες εκδηλώσεις.

Η «θρησκευτική» χροιά των ΟΑ σήμερα εκδηλώνεται με δυο τρόπους. Ο πρώτος σχετίζεται με την όλη ιδεολογία, που ως δόγμα στηρίχθηκε στον αδόκιμο όρο «αναβίωση», που πρώτος χρησιμοποιήσε επίμονα ο Κουμπερτέν. Η μελέτη των κειμένων του Κουμπερτέν, που παραθέτει και σχολιάζει πολύ καλά ο Muller (2000) δείχνει ότι ο ίδιος, μολονότι ήθελε το ολυμπιακό κίνημα ως μια νέα θρησκεία, στην πραγματικότητα εργάστηκε να φανεί το ολυμπιακό κίνημα ως ένας παράγοντας ειρήνης και συμφιλίωσης των λαών. Οι Boulogne (1993) και ο Νησιώτης (1976) δε δέχονται τη λέξη «αναβίωση» σε θρησκευτικό πλαίσιο. Η σύλληψη των απώτερων προθέσεων του Κουμπερτέν φαίνεται να μην ήταν ευδιάκριτη και σε πολλά μέλη της ΔΟΕ. Αυτό οφείλεται, μάλλον σε σκοπιμότητα, ή πράγματι σε αδυναμία. Ο πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος Στρατηγόπουλος (2004, σ. 504), αναφερόμενος στους «αθανάτους» υποστηρίζει χαρακτηριστικά, πως «η προβολή της ιδεολογίας των «αθανάτων», δημιουργεί δέος, ατμόσφαιρα ισχυρών αδιάφθορων και ψευτοϊδεατής πλατωνικής πολιτείας, που στην πραγματικότητα κρύβει αντιπαλότητες φυλετικών ομάδων και οπωσδήποτε ισχυρών οικονομικών συμφερόντων». Στην ουσία το πρόβλημα με τους λεγόμενους «αθανάτους» βρίσκεται στην ισοβιότητα και στο ανεξέλεγκτο των αποφάσεών τους.

Η δεύτερη πτυχή των θρησκευτικών ψευδαισθήσεων σχετίζεται, κυρίως, με τα σημειολογικά στοιχεία του Ολυμπιακού Καταστατικού Χάρτη (άρθρο 6), και όσα από αυτά είναι περιβεβλημένα με σημειωτικά τελετουργικά δρώμενα, όπως είναι ο όρκος, η ολυμπιακή φλόγα, ο ύμνος και οι τελετές έναρξης και λήξης. Ειδικότερα: Πριν από την έναρξη του αγωνιστικού μέρους των ΟΑ οι αθλητές ορκίζονται ότι θα αγωνιστούν σύμφωνα με τους κανόνες του ολυμπιακού πνεύματος. Ο όρκος σημειολογικά μας παραπέμπει στον όρκο που έδιναν οι αθλητές στους αρχαίους ΟΑ (Muller, 2000). Η ορκωμοσία, που δίδεται με μυστικιστικό τρόπο, όχι σπάνια μπορεί να δημιουργήσει συνειδησιακά προβλήματα στους αθλητές. Κατά τα άλλα αποτελεί μια πρά-

ξη που καλύπτεται από τους κανονισμούς και τους δίκαιους κριτές. Σοβαρότερες θρησκευτικές ψευδαισθήσεις προκαλεί η χρήση της φλόγας. Η πορεία της, που αρχίζει με μια τελετή στο χώρο του ναού της Ήρας στην Ολυμπία, που ταξιδεύει σχεδόν σε όλο τον πλανήτη και καταλήγει στο στάδιο την ημέρα της έναρξης των αγώνων δημιουργεί σε αρκετούς ανθρώπους την αίσθηση της θρησκευτικής τελετουργίας. Είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό ότι η μεταφορά της φλόγας είναι συμβολική και μεταφορική. Ο Νησιώτης (1976, σ.63) σημειώνει σχετικά, ότι όλες οι τελετουργίες «αντικαθιστούν το εν απουσία θρησκευτικό συναίσθημα και χαρίζουν πράγματι, για πολλούς, έντονη θρησκευτική εμπειρία». Η όλη τελετουργία της φλόγας φαντάζει ως μια μυστικιστική τελετή, και η οποία δημιουργεί, εύλογα, την εντύπωση θρησκευτικής τελετουργίας. Την αίσθηση της «λατρίας» προσδίδει και ο ολυμπιακός ύμνος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι τόσο ο Κωστής Παλαμάς, όσο και ο Σπύρος Σαμαράς, έδωσαν ένα υπερβατικό πνεύμα στις συνθέσεις τους (λόγος και μουσική). Ιδιαίτερα οι στίχοι του Παλαμά δημιουργούν συναισθηματικές εξάρσεις που οδηγούν το φιλάθλο σε θρησκευτικές ψευδαισθήσεις ή και συνειδησιακά προβλήματα. Αυτό, μπορεί να χρωματίζει θρησκευτικά, έστω κατά μίμηση του αρχαίου τυπικού, την ολυμπιακή ιδεολογία, μακροχρόνια όμως τη βλάπτει αφού ο θεσμός από πολιτισμικός και πολιτικός μετατρέπεται σε ένα ιδεοληπτικό πλούσιο κίνημα.

Όπως είδαμε οι Νησιώτης (1976) και Boulogne (1976) τοποθετήθηκαν στο θέμα της σχέσης αθλητισμού και θρησκείας, υποστηρίζοντας ότι μολονότι υπάρχουν υπερβολές και λάθη, εντούτοις διαπιστώνεται ταύτιση στην ιδέα της παγκόσμιας συμφιλίωσης, της αλληλεγγύης και του ειρηνικού πνεύματος που ο αθλητισμός προσδίδει. Ο δεύτερος από τους παραπάνω ερευνητές σημειώνει ότι το κυρίαρχο στοιχείο της ιδεολογίας του Κουμπερτέν ήταν η συνεχής επιδίωξη της παγκόσμιας ειρήνης, μέσα από τη μεγάλη πάλη των τάξεων. Το θεωρητικό ερώτημα που εύλογα προκύπτει, είναι γιατί ο Κουμπερτέν, αφού είχε πολιτική σκέψη, σκόπευε πάντοτε σε μια απολίτικη τακτική. Το βασικό του λάθος ήταν ότι χρησιμοποίησε τη λέξη «αναβίωση», που δημιούργησε σε πολλούς την λανθασμένη ιδέα ότι η νέα ολυμπιακή ιδεολογία είχε σχέση με μια πιθανή θρησκευτική ιδεολογία. Το θέμα χρήζει ιδιαίτερης έρευνας.

Μέσα στις παρερμηνείες που αφορούν τη συσχέτιση των ΟΑ με τη θρησκεία ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς η σημερινή κίνηση των Παγανιστών (πολυθεϊστών ή νεοειδωλολατρών) συσχετίζει τις ιδέες της, με τους ΟΑ. Τα μέλη της ΕΛΛΗΝ.Α.Ι.Σ. (Ελλήνων Αρχαιοθρησκων Ιερών Σωματείων), για παράδειγμα, πιστεύουν ότι στο πλαίσιο του «ελληνικώς ζειν» οι ΟΑ πρέπει να γίνονται όπως στην

αρχαία Ελλάδα (εφ. *Ελευθεροτυπία* 23-1-2007). Ο Γιούλτοης (2003, σ. 319), ορθά χαρακτηρίζει το παραπάνω κίνημα ως μια «θρησκευτική παλινδρόμηση» στον ελληνικό γεωγραφικό χώρο. Οι Νεοπαγανιστές, για παράδειγμα, κατηγορούν τους χριστιανούς, που αντί να θεωρούν μέγα τον Ιουλιανό τον Παραβάτη, που υποστήριξε τους ελληνικούς αγώνες, ανέδειξαν «Μέγα» τον Θεοδοσίο, που απαγόρευσε τους ΟΑ. Υπάρχει και άλλη μια ενδιαφέρουσα άποψη γύρω από το θέμα. Είναι η άποψη του Ντάνινγκ (Ελίας & Ντάνινγκ, 1998, σ. 265) που γράφει με φανερή υπερβολή ότι «ταυτόχρονα, σ' όλες τις χώρες του κόσμου ο αθλητισμός μετατρέπεται από περιθωριακό και όχι πολύ αξιοδοτημένο σε βασικό και έντονα αξιοδοτημένο θεσμό, αποκτά για πολλούς ανθρώπους θρησκευτικό, ή σχεδόν, νόημα, με την έννοια ότι αποτελεί μία από τις κύριες, αν όχι την κυριότερη δραστηριότητα νοσηματοδότησης της ζωής, άντλησης ευχαρίστησης και συγκρότησης ταυτότητας». Η παραπάνω θέση κρίνεται ως μια μισή αλήθεια, αφού λίγες σημερινές κοινωνίες ασχολούνται με τα σπορ σε καθημερινή βάση. Ο συγγραφέας (σελ. 174) χρησιμοποιεί το λήμμα σπορ από την εγκυκλοπαίδεια Britannica, που αναφέρεται στην υπόσταση που αυτά έχουν στη Βρετανία και ιδιαίτερα στην Αγγλία. Ο Κωτσιόπουλος (2004) διατυπώνει την άποψη ότι οι δυο μελετητές προσπάθησαν να συγκεράσουν την πολύπλευρη ολυμπιακή ιδεολογία, αρχαία και νέα, χρησιμοποιώντας και αυτοί σημειολογικά στοιχεία. Ο αθλητισμός, ή άσκηση όταν συνδέεται με θρησκευτικές πρακτικές π.χ. γιόγκα, πράγματι παίρνει θρησκευτική χροιά. Η Ολομέλεια της Εθνικής επιτροπής για τα Ελληνικά Δικαιώματα του ανθρώπου, που εξέτασε το θέμα για την αναγνώριση της Ελληνικής Θρησκείας του Δωδεκαθέου, γνωμάτευσε το εξής: «Το Δωδεκάθεο δεν είναι θρησκεία και έχει περάσει στη σφαίρα της μυθολογίας» (*Ορθόδοξα Αστρονομικά Μηνύματα*, 2005, σσ. 317-325). Στην πολυσυζητημένη υπόθεση για το θέμα της ολυμπιακής ιδεολογίας, που αναφέρεται και στη θρησκεία (4 Αυγούστου 1935) ο Κουμπερτέν, μπορεί να είχε αρχικά ή για το μέλλον υπόψη του τα ίδια σημειολογικά θρησκευτικά στοιχεία των αρχαίων ΟΑ, όμως δεν προχώρησε πέρα από τους απλούς συμβολισμούς. Χρησιμοποίησε πάντως τα συμβολικά στοιχεία, με αόριστο και διπλωματικό τρόπο για την αφύπνιση του ολυμπιακού πνεύματος. Στο σημείο αυτό απέτυχε, ειδικά με την περίπτωση του 1936 και τη φλόγα.

Η ανασκόπηση των άλλων σημειολογικών στοιχείων του αθλητισμού, που αναφέρθηκαν συνοπτικά παραπάνω, είναι έξω από το σκοπό της παρούσας εργασίας. Τα πλέον σημαντικά από τα σημειολογικά ολυμπιακά σημεία και σύμβολα είναι το γνωστό ολυμπιακό σύνθημα *Citius, Altius, Fortius*, που πρωτοεμφανίστηκε με την ευκαιρία των

Αγώνων της 7ης Ολυμπιάδας στην Αμβέρσα το 1920 (Silance, 1981; Muller, 2000). Το ιδεολογικό μέρος του παραπάνω motto-επιμυθίου σχετίζεται με το στοιχείο της άμιλλας, είτε σε επίπεδο ατόμων, είτε σε επίπεδα κρατών. Τα όρια όμως της άμιλλας με την υπερβολή είναι ασαφή. Έτσι, κυρίως κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (1948-1992), τα κράτη έκαναν κατάχρηση του αθλητικού πνεύματος. Παράλληλα, τα ανταγωνιστικά σχήματα, κυρίως οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ, υπερεπένδυσαν στον αθλητισμό για να ισχυροποιήσουν τη θέση τους σε πλανητικό γεωπολιτικό επίπεδο. Οι μεγάλες δυνάμεις κατάλαβαν ότι η επένδυση στον αθλητισμό είναι η πλέον παραγωγική διαφήμιση για τους δυνατούς. Εδώ κρύβονται και οι υπερβολές της εμπορευματοποίησης του αθλητισμού και των άλλων ιδεοληπτικών εκτροπών, που σχετίζονται με το ντόπινγκ και την κυνικότητα (Pound, 2005).

Τέλος, σημαίνουσα θετική θέση στην ολυμπιακή σημειωτική κατέχουν οι πέντε ολυμπιακοί κύκλοι, σύμβολο που το εμπνεύστηκε ο Κουμπερτέν το 1914, και οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τις πέντε ηπείρους του κόσμου, με τα χρώματα μπλε, κίτρινο, μαύρο, πράσινο και κόκκινο (ΟΚΧ, άρθρο 6).

Συζήτηση

Με την παραπάνω ανάλυση έγινε προσπάθεια να ερμηνευθεί η λειτουργία των ολυμπιακών σημείων και συμβόλων στις δυο εποχές. Σημειολογικά, τα συστήματα των συμβόλων των δυο εποχών δεν γίνεται να ταυτιστούν, αφού ο αθλητισμός στους κόλπους της αρχαίας κοινωνίας λειτουργούσε θρησκευτικά. Στην αρχαία εποχή τα θρησκευτικά στοιχεία αν και ανήκαν στο χώρο της μυθολογίας, ήταν πραγματικά και υπαρκτά στη συνείδηση του κόσμου, όσο κι αν το αστικό και κοσμικό μέρος, ταυτίζεται από τους νέους μελετητές ως στοιχείο παιδείας των Ελλήνων. Ο θεσμός των ΟΑ ήταν ο σπουδαιότερος για τους Έλληνες κι αυτό δεν οφειλόταν μόνο στη μυθική παρουσία του Δία (υπήρχε και στα Νέμεα), αλλά στην οργανωτική ικανότητα των Ηλείων. Καμιά άλλη πόλη, ούτε και η Αθήνα με τα Παναθήναια, δεν προσέδωσε τόση σημασία σε ένα πανελλήνιο θεσμό, απ' όσο έδειξαν οι Ηλείοι για τα Ολύμπια. Αποκορύφωμα αυτής της προσπάθειας ήταν η επιβολή της ιεράς εκχειρίας. Οι άλλοι τρεις θεσμοί (Πύθια, Νέμεα, Ισθμια) δεν επαινούνται από τους συγγραφείς για την ύπαρξη της εκχειρίας. Μόνο η ισθμιακή εκχειρία αναφέρεται και μόνο για μια φορά από το Θουκυδίδη (8.10).

Η σύνδεση της θρησκείας με τον αθλητισμό και τους αρχαίους ΟΑ, σύμφωνα με τον Kyle (1987) βοήθησε και στην εξέλιξη του ελληνικού πολιτισμού. Αυτό είναι σωστό, αν κρίνουμε από τους μεγάλους θησαυρούς τέχνης που βρέθηκαν στους χώρους τέλεσης των αγώνων. Με θρησκευτική τελετουργία

τελούνταν οι λαμπαδηδρομίες και οι λαμπαδηφορίες. Η πρώτη ήταν τελετουργία και αγωνιστική τελετή, η δεύτερη ήταν μόνο τελετή. Ο Kyle (1987), πάλι αναφέρει ότι η πολυπλευρικότητα της σύνθεσης της αθλητικής νίκης, αποδεικνύει γιατί οι Αθηναίοι [και οι άλλοι Έλληνες] αγωνίζονταν ακόμη και στο χώρο της αγοράς. Το παραπάνω παράδειγμα δείχνει τη δυσκολία του σύγχρονου ανθρώπου να εννοήσει την πολυσχιδή χρήση του αθλητισμού στη ζωή των Ελλήνων. Ακόμη και η αγορά μετατρέπονταν για τους νικητές χώρος μεγάλης δόξας.

Από τα παραπάνω γίνεται, ίσως, κατανοητό ότι οι διάφορες πολιτισμικές και θρησκευτικές εκφάνσεις του αρχαίου ελληνικού πνεύματος δεν μπορούν να εφαρμοστούν με τον ίδιο τρόπο σήμερα όσο και αν οι θιασώτες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, προσπαθούν με παιδαριώδη τρόπο, να αναβιώσουν το δωδεκάθεο. Τα όρια δωδεκάθεου και πολυθεϊσμού δε διαφέρουν από το πλαίσιο του ανθρώπινου αθεϊσμού. Οι Νησιώτης (1976) και Γιούλτσης (2004), δύο άνθρωποι με ευρεία θεολογική μόρφωση, απορρίπτουν την προσπάθεια αναβίωσης του Νεοειδωλολατρισμού, αφού, δεν πείθει τη μέση πνευματική δεκτικότητα του σημερινού ανθρώπου. Ο Νησιώτης στο ίδιο κείμενο διασαφηνίζει και τα εσχατολογικά όρια των δυο εννοιών (θρησκείας και άθλησης). Αναφέρει ότι μόνον όταν γίνουν κατανοητά τα όρια των δυο εννοιών, τότε μόνον η θρησκεία μπορεί να υποστηρίξει τις μεγάλες αρετές της άθλησης και του ολυμπισμού, που προάγουν ήθος και αρετή και συμβάλλουν στην οικουμενική συμφιλίωση των λαών.

Η μελέτη και η σύγκριση των σημειολογικών χαρακτηριστικών των δύο συνώνυμων θεσμών, από συμβολικής τουλάχιστον πλευράς, δείχνει απλά ένα μιμητισμό και όχι μια «αναβίωση» ή συνέχεια του αρχαίου θεσμού. Ακόμη τα κείμενα του Κουμπερτέν, στο σημείο αυτό υπάρχει πιθανότητα να είναι παρανοημένα από εκείνους που ήθελαν την θρησκευτική ταυτότητα των αγώνων. Ο Κουμπερτέν βέβαια μίλησε για το γεγονός ότι ο αθλητισμός και κυρίως ο ολυμπισμός ήταν μια θρησκεία, αλλά μάλλον είχε την πεποίθηση ότι αυτό ίσως συμβεί στο μέλλον. Ο Buet (1978) έγραψε για ένα συγκεκριμένο, που ο Κουμπερτέν επιχειρήσε με τους διαδόχους του. Αυτό, όμως, λειτουργεί ως μια ουτοπία, που βλάπτει το θεσμό. Τον ολυμπιακό συμβολισμό ο Arnold (1988), τον ερμηνεύει γράφοντας, ότι με τους συμβολισμούς, οι θεωρητικοί της σύγχρονης ολυμπιακής ιδεολογίας προσπάθησαν να συνθέσουν τη βαθύτερη σχέση των δυο θεσμών, στο αθλητικό και παιδαγωγικό επίπεδο. Ένα παράδειγμα χαρακτηριστικό, που δείχνει τη διαφορά, αποτελεί η περίπτωση της φωτιάς. Στην αρχαία εποχή υπήρχε στο Πρυτανείο της Ολυμπίας μια εστία που έκαιγε συνεχώς προς τιμή του Δία (Παυσανίας, 5.15.8-12). Γενικότερα, η φωτιά στους αρχαίους αγώνες απο-

τελούσε μέρος της ιερής τελετουργίας τους, όπως φαίνεται από τις θυσίες των ζώων (*εκατόμβης*). Η σημερινή χρήση της φωτιάς, ως φλόγα, μέσω μιας δάδας, μεταφέρει μιμητικά το αρχαίο αγωνιστικό πνεύμα από την αρχαία Ολυμπία στην πόλη που οργανώνει τους ΟΑ. Στην αρχαία Ολυμπία οι θεοκόλοι ήταν ιερείς, ενώ οι σημερινές «ιέρειες» είναι επίλεκτες νέες κοπέλες που ασχολούνται με το χορό και τη δραματουργία. Η σημειολογική ταύτιση, επομένως, της λέξης «τελετή» δεν είναι και σημασιολογική, όταν ερμηνεύεται. Όχι σπάνια, η σημειωτική ταύτιση δημιουργεί την εντύπωση της πραγματικής αναπαράστασης της ολυμπιακής ιδεολογίας. Πιθανόν ο εμπνευστής των σύγχρονων ΟΑ Κουμπερτέν, να πίστευε ότι, με τη χρησιμοποίηση του όρου «αναβίωση» θα μπορούσε να στρέψει τη νεότητα της εποχής του σε ίδιες υψηλές ιδέες άμιλλας και παιδείας, όμοιες με τις αρχαιοελληνικές.

Υπάρχουν και στοχαστές της ολυμπιακής ιδεολογίας που στράφηκαν μεταξύ της θρησκευτικής εκδοχής και της μεταφορικής ολυμπιακής θρησκείας. Μεταξύ αυτών ο Παλαιολόγος (1976, σσ. 47-48) με φανερό σκόπιμη ασάφεια μιλάει για μια δογματική στάση όσων πιστεύουν στο ολυμπιακό κίνημα. Γράφει χαρακτηριστικά: «... η Ολυμπιακή ιδέα σήμερα χρειάζεται ανθρώπους που να έχουν την ισχυρή πίστη που είχαν οι ψαράδες του Χριστού, αφοσιωμένους εργάτες που να υποστούν στερήσεις και κόπους για να πείσουν πως είναι ένας προβολέας, που φωτίζει την ιδεολογική συγκρότηση του σύγχρονου αθλητισμού». Ο Νικολαΐδης (2003) με φανερό υπερβολή γράφει, ότι η ολυμπιακή ιδεολογία και στη σύγχρονη εκκοσμικευμένη ανθρωπότητα λειτουργεί ως ένα θρησκευτικό υποκατάστατο, παρά τις αντίθετες απόψεις του Ν. Νησιώτη. Κι όμως, τόσο ο Νησιώτης (1976), όσο και ο Γιούλτσης (2004), ορθά σημειώνουν ότι οι σχετικές τελετές των ΟΑ είναι απλοί μιμητισμοί. Στην πραγματικότητα, οι σύγχρονοι ΟΑ δεν έχουν θρησκευτικό χαρακτήρα, παρά το γεγονός ότι η ολυμπιακή ιδέα με το πλούσιο σημειολογικό περιεχόμενό της, αφήνει σε ορισμένες ομάδες ανθρώπων ή μεμονωμένων ατόμων να προσδίδουν θρησκευτική χροιά, είτε στο αθλητικό, είτε στο ιδεολογικό μέρος των ΟΑ (Buet, 1978). Οποσδήποτε, στο θεωρητικό επίπεδο το «*religio athletae*», που ο Κουμπερτέν το 1935 επικαλέσθηκε αδόκιμα δεν μπορεί να εκληφθεί, ούτε ως μια ολυμπιακή θρησκευτική λατρεία, ούτε ως ένας σκόπιμος σημειωτικός ολυμπιακός μύθος, που σε μια δεδομένη στιγμή θα υλοποιούνταν από τους «πιστούς» της ολυμπιακής κίνησης. Σύμφωνα με τον Boulouge (1993), η παραπάνω διατύπωση αποτελεί μια από τις πιο αποτυχημένες ιδέες του εμπνευστή των σύγχρονων ΟΑ. Ο Νησιώτης (1976, σ.70) είναι εξίσου σαφής, γράφοντας ότι «ο ολυμπισμός πρέπει να παραμείνει μια ωραία ιδεολογία ανεξάρτητη από θρησκευτικές αναφορές». Οι σύγχρονοι ΟΑ, πράγματι,

δανείστηκαν στοιχεία από τον αρχαίο συνώνυμο θεσμό, αλλά οι ιδεολογικές προσομοιώσεις, γίνονται σε επίπεδο συμβολικό - μιμητικό. Ο αθλητισμός σήμερα αποτελεί κυρίαρχο παιδαγωγικό μέσο και αναντικατάστατο στοιχείο προαγωγής της ψυχοσωματικής υγείας των ανθρώπων κάθε ηλικίας. Ακόμη και θέματα όπως η παχυσαρκία, το κάπνισμα, τα ναρκωτικά, η κρίση της εφηβικής ηλικίας και πολλά άλλα θέματα ιατρικής και κοινωνιολογικής φύσης, αντιμετωπίζονται με τη βοήθεια της φυσικής αγωγής και των σπορ γενικότερα. Τα παραπάνω στοιχεία, σε άλλη πρωτογενή μορφή οδηγούσαν στην αόριστη, πολλές φορές, έννοια της καλοκαγαθίας. Όμως, βασικοί συνώνυμοι ορισμοί ή όροι, όπως αρετή, σωφροσύνη, ανδρεία, μπορεί να εκλαμβάνονται με διαφορετικές διαστάσεις σήμερα, απ' ό,τι στην αρχαιότητα. Ακόμη και έννοιες φαινομενικά ίδιες, όπως, «ευ αγωνίζεσθαι» και *fair play* έχουν διαφορετική αφετηρία και χρήση.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί σ' αυτό το σημείο το σημειολογικό υπόβαθρο του Κουμπερτέν. Ο ίδιος, φαίνεται να συμφωνούσε απόλυτα με το πνεύμα του ολυμπιακού ύμνου που ο Παλαμάς ποιητικά εμπνεύστηκε το 1896 και που συμβολικά διακηρύττει μια πλήρη «αναβίωση» του αρχαίου αθλητικού πνεύματος. Η μελέτη των συμβολικών κειμένων του Κουμπερτέν, που ο Muller (2000) δημοσιεύει, δείχνει ότι τον Αύγουστο του 1935, ο πρώτος με τον ραδιοφωνικό του λόγο στη Γενεύη, προσπάθησε να διατυπώσει για το μέλλον τις εσωτερικές προθέσεις του. Εξάλλου, εκείνη την εποχή, το 1935, τον Κουμπερτέν τον απασχολούσε το πρόβλημα, το πώς ο Αδόλφος Χίτλερ θα χειριζόταν τους ΟΑ της επόμενης χρονιάς, αφού η πρόταση των ΗΠΑ να αναβληθούν οι αγώνες δε βρήκε την υποστήριξή του. Έχοντας σοβαρά προβλήματα υγείας μίλησε για το «*religio athletae*» σε επίπεδο αρχικών προθέσεων και μελλοντικών προσδοκιών. Ίσως, γι αυτό οι λέξεις «*honored the gods*» μπαίνουν από τον έγκυρο βιογράφο του, Muller (2000, σ.580), σε εισαγωγικά. Το ότι ο Κουμπερτέν ήταν μεσσιανικός άνθρωπος είναι ευρέως παραδεκτό. Αυτή ήταν η αιτία που αγνόησε τόσο τα Ολύμπια του Ζάππα, όσο και τους άλλους αγώνες της εποχής του. Ίσως, πάλι, χρησιμοποίησε θρησκευτικούς όρους για να πείσει, έμμεσα, τους Ναζί, να μην εκμεταλλευτούν το πνευματικό του παιδί για πολιτικούς λόγους. Κατά τα άλλα, ο ίδιος, είδε τον Χίτλερ ως ένα «πολύ περίεργο άνθρωπο» (Muller, 2000, σ. 752). Ο Κουμπερτέν, όμως, μίλησε ανοικτά για έναν ολυμπιακό «ρυθμό» και για μια «ατέλειωτη μουσική συμφωνία». Αυτό ερμηνεύεται από την ακλόνητη πεποίθησή του ότι η ολυμπιακή κίνηση μπορούσε να μετατραπεί σε διεθνή ειρηνικό καταλύτη και παράγοντα ειρήνης, συμφιλίωσης και δημοκρατίας. Φυσικά, ο ίδιος, πολύ λανθασμένα, μίλησε για ένα αστικισμό. Πίστευε ότι η εμπέ-

δωση της ολυμπιακής ιδέας θα ερχόταν μέσα από την αστική νοοτροπία. Το λάθος αυτό ερχόταν σε αντίθεση και με τις δικές του διακηρύξεις και ίσως πεποιθήσεις. Για παράδειγμα, ο ίδιος, όχι σθεναρά, έλεγε ότι το σημαντικό για έναν αθλητή είναι να λαμβάνει μέρος στους ΟΑ και όχι να νικά. Αγνοούσε, φυσικά, λόγω εποχής, ότι για να λάβει μέρος κάποιος αθλητής στους ΟΑ του 21^{ου} αιώνα, θα πρέπει να έχει ακολουθήσει ένα πολύ δύσκολο δρόμο. Ο Κουμπερτέν, λοιπόν, γνώριζε καλά ότι η λέξη «αναβίωση» δεν ήταν ο ακριβής συμβολικός όρος, παρά ένα σημείο, που μπορούσε να βοηθήσει τον νέο αθλητικό θεσμό. Οι σημερινοί ΟΑ δεν τελούνται σε μόνιμο χώρο, δεν αφορούν μια εθνότητα και δε συνδέονται με τη θρησκεία. Σήμερα τα ολυμπιακά σύμβολα είναι αντιπροσωπευτικά της παγκόσμιας απήχησης των αγώνων, προσδιοριστικά της ταυτότητας κάθε χώρας, και αν έχουν κάποιες αναπαραστάσεις από τους αρχαίους ΟΑ, αυτό οφείλεται στην ιστορική σύνδεση, που αναγκαία γίνεται, αφού οι αρχαίοι Έλληνες ήταν οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν τον αθλητισμό για παιδεία και πολιτισμό.

Από φιλοσοφικής πλευράς, τέλος, ο αθλητισμός και ο ολυμπισμός ως ιδέες εμπνέουν ηθικές στάσεις, αλλά δεν αποτελούν πανάκεια και φυσικά δεν μπορούν να υποκαταστήσουν ούτε τη θρησκεία, ούτε ειδικές πολιτικές στάσεις και κοινωνικές πρακτικές. Φυσικά, οι ολυμπιάδες αποτελούν την πολύπλευρη αθλητική ομπρέλα όλων των σπορ, χωρίς να παύουν να αποτελούν πολιτικό όπλο, είτε στα χέρια της ΔΟΕ, είτε στα χέρια των πόλεων που διοργανώνουν ανά τετραετία τους αγώνες, αφού συνήθως, αποτελούν μέρος της κρατικής πολιτικής προπαγάνδας. Το αποκορύφωμα της πολιτικής κιβδηλείας το έζησε η ανθρωπότητα το 1936 με την ολυμπιάδα του Βερολίνου, που ήδη η περίπτωση της αναφέρθηκε. Σημειολογικά, οι οργανωτές προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν ακόμη και τον Σπύρο Λούη, που καλεσμένος επίσημα, για την ιστορική ειρωνεία του θεσμού, πρόσφερε στον Αδόλφο Χίτλερ, το μανιακό αρχηγό του ναζισμού, κλάδο ελαιάς. Συμβολικά, η ιδέα ήταν πετυχημένη. Η συνέχεια όμως ήταν διαμετρικά αντίθετη με την παραπάνω συμβολική κίνηση και καταστροφική για την ανθρωπότητα (Mandell, 2004).

Πρακτικές εφαρμογές

Την ηθική αξία του αθλητισμού την εξύμνησαν πολλοί αρχαίοι συγγραφείς. Σε οικείες με το θέμα αυτό αναφορές σπουδαίοι φιλόσοφοι, όπως ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης, ο Ισοκράτης και άλλοι, καταλήγουν ότι ο αθλητισμός χωρίς την επιδίωξη της αρετής, γίνεται πανουργία. Αυτό φαίνεται και από την βαθειά ανάλυση των ωδών του Πινδάρου. Ο ποιητής, σκόπιμα επαινεί πρώτα την πόλη του

αθλητή και έπειτα φθάνει στην αθλητική αρετή. Η νίκη, για τον Πίνδαρο, αποτελεί δώρο των θεών. Ο αθλητής αποτελεί ένα σύμβολο της ίδιας της ζωής. Με τον αγώνα τους οι αθλητές κατά τον Πίνδαρο τιμούν τον αέναο ανθρώπινο αγώνα που οι θεοί ορίζουν. Μια τέτοια αίσθηση του σεβασμού του θείου τη βρίσκουμε και σε άλλες εκφάνσεις της ελληνικής ζωής που οι τραγικοί, κυρίως, συγγραφείς συζητούν στα έργα τους.

Σήμερα, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ολυμπιακή κίνηση είναι μια πολιτιστική «θρησκεία», ή ενέχει θρησκευτική χροιά από το δωδεκάθεο, όσο και εάν κάποιοι θιασώτες του νεοπαγανισμού διαλαλούν. Οξύμωρο είναι δε, ότι μερίδα εξ' αυτών θεωρεί βεβήλωση τη σημειωτική χρήση στοιχείων της αρχαίας θρησκείας από τους σύγχρονους ΟΑ, που καμία σχέση δεν έχουν με το παρελθόν σε επίπεδο θρησκευτικού περιεχομένου. Μέρος μάλιστα της νεοπαγανιστικής κίνησης εκφράζεται εντελώς απαξιωτικά και επιθετικά για τους ΟΑ (Γεωργόπουλος, 2003), σε αντίθεση με αυτούς που τους βλέπουν ως φορείς αναβίωσης της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Σήμερα ο αθλητισμός, τα σπορ και η φυσική αγωγή δεν κινδυνεύουν από την όποια υποβόσκουσα μυστικιστική θρησκευτικότητα, όταν γίνονται σαφή και διακριτά τα διαφορετικά σημεία των δυο εποχών. Και αυτά τα τελετουργικά στοιχεία, όπως είναι η μεταφορά της φλόγας, είναι απλοί συμβολισμοί του αθλητικού πνεύματος της αρχαίας Ολυμπίας, που πρωταρχικά ήταν μέρος της ελληνικής παιδείας. Οι ΟΑ ήταν η κορυφή αυτής της εκπαίδευσης, που τη βάση της αποτελούσε η παλαίστρα και ο παιδοτρίβης. Η λανθάνουσα χρήση του όρου «θεοποίηση» σήμερα είναι ευρύτερη. Για παράδειγμα, οι συμβολικές φράσεις «θεοποίηση του ρεκόρ» ή της «εθνικής υπεροχής», δε σημαίνουν τίποτα περισσότερο από μια υπερβολή ή και την κατάχρηση του αθλητισμού για την επίτευξη των στόχων αυτών. Στη διδασκαλία της Ολυμπιακής παιδείας, η χρήση των σημειολογικών στοιχείων, μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά στην εκπαίδευση, στο να ξεκαθαρίσουν το διαφορετικό υπόβαθρο, των δυο αθλητικών ιδεωδών, των αρχαίων και των νέων. Του *καλού καθαού* των αρχαίων, με το πλαίσιο στο οποίο αυτοί διαδραματιζόνταν, και της σημερινής προσπάθειας του *fair play*, της συμφιλίωσης και του ειρηνικού ανταγωνισμού, μέσα από τους σύγχρονους ΟΑ. Κάθε μελετητής των ΟΑ πρέπει να αντιλαμβάνεται ότι η δογματική αντιμετώπιση του θεσμού δημιουργεί προβλήματα ιδεολογικά. Η αξία του αθλητισμού και της ολυμπιακής ιδεολογίας απέχει μακράν από τη λανθάνουσα θρησκευτικοποίηση των σημειολογικών στοιχείων. Έγινε αναφορά, μεταξύ άλλων, στο παράδειγμα της ολυμπιακής φλόγας. Το πραγματικό μήνυμα της φλόγας είναι συμβολικό και μεταφορικό και η κατανόηση της ιδέας πρέπει να περνάει μέσα από

την αφετηρία του χώρου. Η φλόγα εκφράζει την αξία του ολυμπιακού πνεύματος, ως στοιχείο που επέβαλε την εκχειρία. Ο τρόπος που σέβονταν την Ολυμπία οι Έλληνες είναι μέρος της πρακτικής φιλοσοφίας των αγώνων, που ο σύγχρονος άνθρωπος, ανεξάρτητα με θρησκευτικές πεποιθήσεις του, μπορεί να το δει θετικά και να κατανοήσει την ανάγκη εφαρμογής της εκχειρίας στα σημερινά δεδομένα. Η διδασκαλία των σημειολογικών στοιχείων δεν ωφελεί, αν δε διδαχτεί σωστά το βαθύτερο ιστορικό νόημα. Η καλλιτεχνική ανάλυση των έργων τέχνης της Ολυμπίας πρέπει να συνοδεύεται όχι από μυθικούς συμβολισμούς, αλλά με παρουσίαση του έργου των μεγάλων, για παράδειγμα γλυπτών, που εργάστηκαν στην Ολυμπία. Ο Φειδίας ενδεικτικά, πριν από τον Παρθενώνα εργάστηκε στην Ολυμπία. Η σημειολογία, τέλος, πρέπει να αποτελεί ένα παιδαγωγικό χρήσιμο όργανο στα χέρια των εκπαιδευτικών και όχι ένα ιδεολογικό όργανο. Η σωστή ερμηνεία και χρήση σημειολογικών αναφορών, δεν αφήνει περιθώρια για ασάφειες θρησκευτικού τύπου, δε διαφημίζει τον εύκολο πλουτισμό, ή την εξοικείωση του ανθρώπου με τη βία. Μπορεί όμως να στοχεύει μόνον στην καλύτερη κατανόηση του πολιτιστικού μέρους των ΟΑ (Φιλάρτος, 1993).

Προτάσεις για Μελλοντικές Έρευνες

Η σημειολογική προσέγγιση δεν έχει προχωρήσει ακόμη πάνω σε θέματα που αφορούν τους αρχαίους και τους σύγχρονους ΟΑ. Το σημαντικότερο θέμα απ' όλα είναι το ιδεολογικό και κυρίως αυτό που αφορά θρησκευτικές εκφάνσεις. Η ενασχόληση με τέτοια ζητήματα συγκριτικής ανάλυσης, μπορεί να οδηγήσει σε μια αποσαφήνιση ιδεολογική, γεγονός που βοηθά την κατανόηση του πραγματικού ολυμπιακού πνεύματος που είναι η προώθηση της φιλίας μεταξύ των λαών και η εμπέδωση της ιδέας της δια βίου άθλησης, που πρώτος κατέγραψε ο Αριστοτέλης. Η σημειολογική διερεύνηση είναι αναγκαία και για άλλα χαρακτηριστικά των ΟΑ, που συνοπτικά αναφέρονται στο άρθρο 6 του ΟΚΧ. Οποσδήποτε από τα δυσκολότερα θέματα είναι η ανάλυση του λογότυπου *citius, altius, fortius*, σε όλες του τις εφαρμογές (εμπορευματοποίηση, ντόπινγκ, γιγαντισμός κλπ.). Οι ΟΑ, λόγω της τεράστιας διεθνούς και παγκόσμιας εμβέλειας, χρησιμοποιούνται ως πρόσημο από τις διοργανώτριες χώρες. Χαρακτηριστικό είναι το πρόσφατο παράδειγμα της Κίνας όπου τελέστηκαν οι ΟΑ του 2008 ή και της Βρετανίας, που συνδυάζει τους ρυθμούς ανάπτυξης με την πορεία της ολυμπιακής προετοιμασίας. Η σημειολογία με άλλα λόγια λειτουργεί ως μεθοδολογικό εργαλείο. Απαιτείται, όμως, μεγάλη προσοχή, αφού τα όρια και η σχέση του μύθου και των συμβολισμών, όχι σπάνια, είναι ασαφή. Είναι πάλι, γεγονός ότι η ΔΟΕ, τουλάχιστον

στο δεοντολογικό επίπεδο, δεν έχει αποσαφηνίσει ακόμη τα όρια των συμβολισμών. Η ίδια διατηρεί πολύ αυστηρά τα σημειωτικά δικαιώματα της διαφήμισης όπως των πέντε κύκλων και των άλλων σημείων του ολυμπιακού κινήματος. Όμως, απαιτείται έρευνα και για τους αρχαίους ΟΑ. Δεν είναι σαφές, για παράδειγμα, πόσο η εκχειρία ήταν πολιτική και πόσο θρησκευτική. Από σημειολογικής πλευράς η εκχειρία λειτουργούσε καθολικά μόνον στα Ολύμπια. Πίσω από την εκδοχή αυτή θα πρέπει να εξεταστεί η πολιτική δύναμη των Ηλείων και το κύρος τους πανελλήνια. Έρευνα απαιτεί και το θρησκευτικό μέρος των ΟΑ κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Φαίνεται, ότι σε κάποιες περιπτώσεις, όσοι Ρωμαίοι ασχολούνταν με το θεσμό, δεν έμεναν έξω από τα θρησκευτικά δρώμενα του χώρου.

Επίλογος

Η σημειολογική κατανόηση της πραγματικής ιδεολογικής διάστασης του ολυμπιακού φαινομένου των δυο εποχών, βοηθάει το σύγχρονο άνθρωπο να κατανοήσει ότι οι αρχαίοι ΟΑ, είχαν θρη-

σκευτικό χαρακτήρα και ότι τα χρησιμοποιούμενα σύμβολα ήταν μέρος της θρησκευτικής τελετουργίας του θεσμού. Αντίθετα, ο σύγχρονος θεσμός, μολονότι έγιναν προσπάθειες από πολλούς φορείς, ακόμη και από τον Κουμπερτέν, δεν θεωρείται ως θρησκεία, ούτε ως ένα θρησκευτικό υποκατάστατο. Οι διάφορες εκφράσεις τύπου «*religio athletae*» που χρησιμοποιούνται βλάπτουν την ολυμπιακή ιδεολογία. Φυσικά, ο νέος θεσμός απέχει πολύ από να θεωρείται, όπως στην αρχαία Ελλάδα, ως πρότυπο παιδείας και πανηγυρικής ιδέας. Η ύπαρξη φαινομένων, όπως οι νεοπαγανισμός, ή η βία των γηπέδων και το ντόπινγκ δεν μπορούν να κλονίσουν το θεωρητικό υπόβαθρο των σπορ, που οι ΟΑ εκφράζουν την κορυφή τους (ομπρέλα του αθλητισμού). Η αξία του αθλητισμού βρίσκεται στη βαθιά δεοντολογική αντίληψη του Αριστοτέλη (*Πολιτικά* 1337), που πρώτος είπε ότι η άθληση πρέπει να γίνει βίωμα για κάθε άνθρωπο. Ο Έκο, σε μια αποστροφή της σημειολογικής του σκέψης έγραψε ότι «τα σπορ ως θέαμα είναι μια φενάκη και δεν έχουν καμιά σχέση με τον υγιή αθλητισμό» (Έκο, 1985, 19, 94-105).

Σημασία για την Ποιότητα Ζωής

Ο αθλητισμός, ως φορέας ολυμπιακών αξιών, μπορεί να γίνει τρόπος ζωής των ανθρώπων και κυρίως των παιδιών. Ο τετραετής ολυμπιακός κύκλος μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κίνητρο για την περισσότερη και σοβαρότερη ενασχόληση των ανθρώπων με τα σπορ. Ο αθλητισμός, όπως εξάλλου προβλέπεται από τον ΟΚΧ, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ούτε ως θρησκεία, ούτε ως υποκατάστατό της. Η ιδεολογική προσέγγιση του ολυμπιακού πνεύματος, αρχαίου και νέου, πρέπει να γίνεται στο επίπεδο των ιδεών παιδείας και συμφιλίωσης των ανθρώπων και των λαών. Εξάλλου, αυτό είναι και το πνεύμα της Ουνέσκο, που όλο και περισσότερο δείχνει ενδιαφέρον για τους ΟΑ (Nafziger, 1991). Αν για παράδειγμα, στις μελλοντικές ολυμπιάδες κατορθωθεί μια πολιτική εκχειρία (προσπάθεια έγινε με τους Ολυμπιακούς της Αθήνας το 2004), τότε θα φανεί η μεγάλη προσφορά του ειρηνικού πνεύματος σε παγκόσμια εμβέλεια, η οποία κλονίζεται όχι μόνον από πολιτικές διαφορές, αλλά και από θρησκευτικές. Οι ΟΑ δεν κινδυνεύουν τόσο από θρησκευτική εκμετάλλευση, όσο από την υπερβολική εμπορευματοποίηση, τη χρήση κάθε μέσου για την επίτευξη της νίκης και την αδυναμία, από πλευράς κυβερνήσεων, να στρέφουν όλο και περισσότερο τους πολίτες προς τη συμμετοχή στα σπορ και την ειρηνική συμβίωση των λαών. Οι σημειολογικές εκφάνσεις των ΟΑ, που έχουν θρησκευτική χροιά δεν αφήνουν ασάφειες για μια λανθάνουσα «αναβίωση» του δωδεκάθεου, όταν η χρήση της σημειολογίας γίνεται με ορθόδοξο τρόπο και παιδαγωγικά διασαφηνίζονται οι διακριτές διαφορές των δυο θεσμών.

Βιβλιογραφία

- Αλμπανιδής, Ε. (2004). *Η ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάλτο.
- Απόστολος Παύλος, (1992). μτφρ. Π.Τρεμπέλα. *Προς Τιμόθεον Α΄*, κεφ. Δ. 8., & *Προς Κορινθίους Α΄*, κεφ. ΣΤ.19. Αθήνα: Εκδόσεις Α.Θ. Σωτήρ.
- Αρβανιτάκης, Α. (1989). *Αγών. Ο αθλητισμός σαν βασική εκδήλωση του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού*. Θεσσαλονίκη: Ανάτυπο από έκδοση ΑΒΣΘ.
- Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, μτφρ και σχόλια Π. Λεκατοάς, (χ.χ.) Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.
- Arnold, P. (1988). *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες Αθήνα 1896-Σεούλ 1988*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Boulogne, Y. (1993). 'Η πολιτιστική πολυμορφία του ολυμπισμού του Pierre de Goubertin.' Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 93-101.
- Buet, M.A. (1978). 'Signification du phenomena Olympique: une analysis.' In: *Philosophy Theology and History of Sport and of Physical Education*. Miami Symposia Specialists, 13-24.
- Buttin, A. M. (2004). *Η Κλασική Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Περίπλους.
- Cary, M. (1960). *Ρωμαϊκή Ιστορία*, τόμοι 1 και 2. Α-

- θήνα: Εκδόσεις Μίνωας.
- Γεωργόπουλος, Β. π. (2003 Οκτώβριος). 'Οι Έλληνες νεοειδωλόατρες και οι Ολυμπιακοί Αγώνες'. *Εφ. Αλήθεια*, (σ. 6) Αθήνα.
- Γιαλούρης, Ν. (1999). 'Οι ιεροί χώροι της Ολυμπίας και των Δελφών'. Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 59-65.
- Γιαλούρης, Ν. (2001). 'Οι αρχαίοι Ολυμπιακοί Αγώνες και η συμβολή τους στην διαμόρφωση της ελληνικής παιδείας'. Στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ, 44-58.
- Γιάτσης, Σ. (1985). *Εισαγωγή στην ιστορία της φυσικής αγωγής στον ελληνικό κόσμο*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.
- Γιάτσης, Σ. (2000). *Ιστορία της άθλησης και των αγώνων στον ελληνικό κόσμο κατά τους Ελληνορωμαϊκούς τους Βυζαντινούς και τους Νεότερους χρόνους*. Θεσσαλονίκη: Ιδίον.
- Γιάτσης, Σ. (2006). *Ιστορική επισκόπηση της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού στον Ελληνικό Κόσμο*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Χριστοδουλίδη.
- Γιούλτσης, Β. (2004). 'Η αναβίωση της ειδωλολατρίας εξ απόψεως κοινωνιολογικής'. Στο: *Πρακτικά Συνεδρίου της Εταιρείας Ορθόδοξων Σπουδών, Θεοδρομία*. Θεσσαλονίκη, 317-325.
- Γυμνασιαρχικός Νόμος Βέροιας*, (1993) Αθήνα: Εκδόσεις Μελετήματα ΕΙΕ.
- Δακουρά, Δ. (1995) *Συμβολική των ινδικών θρησκευμάτων*. Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία.
- Dalen, D. B. van & Bennett, B. L. (1971). *A World History of Physical Education. Cultural-Philosophical-Comparative*. New Jersey: Prentice Hall.
- Decker, W. (2004). *Ο αθλητισμός στην ελληνική αρχαιότητα. Από τους μινωικούς στους Ολυμπιακούς Αγώνες*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Ελευθεροτυπία εφημερ.* (2007 Ιανουάριος 23). ΕΛΛΗΝ.Α.Ι.Σ. 'Η επίσημη πολιτεία μας έχει υπό διωγμόν'. Αθήνα: Τεγόπουλος
- Ελίας, Ν. & Ντάνινγκ, Έ. (1998). *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Δρομέας.
- Gardiner, N. (1930). *Athletics of the Ancient World*. Oxford: Ares Clarendon INC.
- Golden, M. (1998). *Sport and Society in Ancient Greece*. London: Cambridge University Press.
- Guiraud, O. (1989). *Σημειολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος.
- Harris, H. A. (1972). *Sport in Greece and Rome*. London: Thames and Hundon.
- Harrison, J. E. & Cornford, F. M. (1996). *Η προέλευση των Ολυμπιακών Αγώνων*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιάμβλιχος.
- Higgs, R. J. (1992). 'Muschular Christianity, Holy play, and Spiritual Exercises: Confusion about Christ in Sport and Religion.' In: *Sport and Religion*, Ed. by Hoffman Shirt J., Champaign, IL: Human Kinetics.
- Holt, R. (1992). *Sport and the British*. London: Oxford Studies in Social History.
- Ησιόδος. (1993). *Άπαντα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος.
- Θουκυδίδης. *Ιστορία*, βιβλία 1-8, μεταφρ. Α. Γεωργοπαπαδάκος. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μαλιάρης-Παιδεία.
- Κεραμόπουλος, Α. (1906). *Οι γυμναστικοί αγώνες των αρχαίων Ελλήνων*. Αθήνα: ΣΠΔΩΒ.
- Κεφαλίδου, Ε. (1996). *Νικητής. Εικονογραφική μελέτη του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ.
- Κονδύλης, Π. (2007). *Το πολιτικό και ο Άνθρωπος. Βασικά στοιχεία της Κοινωνικής Οντολογίας*, τ. Ιβ. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Κορδάτος, Γ. (1955). *Προϊστορία και Ιστορία του αρχαίου αθλητισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις Μπαϊρόν.
- Kyle, D. (1987). *Athletics in ancient Athens*. Leiden: Lugduni Batavorum.
- Κωτσιόπουλος, Κ. (2004). 'Ολυμπισμός και Νεοπαγανισμός- Κοινωνιολογική διερεύνηση.' *Θεοδρομία*. Θεσσαλονίκη, (1) 95-106.
- Λαγόπουλος Α-Φ. Μαρτινίδης Π. κ.συν. (1986). *Η δυναμική των σημείων. Πεδία και μέθοδοι μιας κοινωνιοσημειωτικής*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
- Lee H. M. (2001). *The Programm and Schedule of the Ancient Olympic Games. Nikephoros*, Beihefte I. Hildesheim: Weidman.
- Λινάρδος, Π. (2002). *Δημήτριος Βικέλας. Από το όραμα στην πράξη*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού.
- MacAloon, J. (2001). 'Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες'. Στο: *Ολυμπιακοί Αγώνες. Αναφορές - Προσεγγίσεις*. Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ, 148-216.
- Mandell, R. (1976). *The First Modern Olympics*, Berkely-Los Angeles.London: University College Press.
- Mandell, R. (2004). *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζι*. Αθήνα: Εκδόσεις Σινάφι.
- Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*. επιμ. Δανδράκης Π. και συν (1928) α) 'Βαρβαρικές επιδρομές' (Τόμος 6ος σσ. 672-679) & β) 'Ολυμπία' (Τόμος 18ος, σ. 830) Αθήνα: Εκδόσεις Φοινίξ.
- Μεταλληνός, Γ.π. (2003) *Παγανιστικός Ελληνισμός ή Ελληνορθοδοξία;* Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός.
- Μουρατίδης, Ι. (2000). *Η Ιστορία της Φυσικής Αγωγής (με στοιχεία Φιλοσοφίας)*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Χριστοδουλίδη.
- Μπεζαντές, Ι. (1958). *Αγώνες, Έλληνες, Θεοί*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρώτας.
- Muller, N.(επιμ. Έκδ. 2000). *Pierre de Coubertin 1863 -1937. Olympism- selected Writings*. Lausanne: International Olympic Committee.
- Nafziger, J.A. R. (1991). *Διεθνές Αθλητικό Δίκαιο*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
- Νησιώτης, Ν. (1976). 'Ολυμπισμός και θρησκεία.' Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 63-64.
- Νικολαΐδης, Α. (2003). 'Η θρησκευτική δυναμική της Ολυμπιακής ιδέας.' Στο: *Πρακτικά Συνεδρίου Η επίδραση του Ολυμπιακού Πνεύματος στην ανθρωπότητα*

- πλη πρόοδο(σσ. 82-87). Θεσσαλονίκη: ΙΔΙΣΥΕΕΠ.
- Όμηρος, *Ιλιάδα*, μεταφρ. Θ. Μαυρόπουλος. (2004). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάκτος.
- Ορθόδοξα Αστρονομικά Μηνύματα. (2005). Περιοδικό της Ελληνικής Αστρονομίας. Τεύχος 26. Αθήνα: Ε.Α.
- Παλαιολόγου, Κ. (1976). 'Η Ολυμπιακή Ιδέα στην Αρχαιότητα και σήμερα.' Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 43-50.
- Παντουβά, Θ. (1989). *Ερμηνευτικό λεξικό της Ινδικής Φιλοσοφίας και του Γιόγκα*. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Παυλίνης, Ε. (1927). *Ιστορία της Γυμναστικής*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
- Παυσανίας. *Ηλιακά, Ελλάδος Περιήγησις*, βιβλία 5^ο και 6^ο, μετάφρ. και σχόλια Ν. Παπαχατζής, (1957). Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος.
- Πίνδαρος, μετάφρ. και σχόλια Π. Λεκατοάς. (1960). Αθήνα: Εκδόσεις Δίφρος.
- Πλάτων. *Τίμαιος*, μετάφρ. και σχόλια Β. Κάλφας. (1995). Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Round, D. (2005). *Στα άδυτα των Ολυμπιακών Αγώνων. Η πολιτική, τα σκάνδαλα, το μεγαλείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Powell, J. (1981). 'Ηγεσία στον Ολυμπισμό.' Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 157-163.
- Sansone, D. (1988). *Greek Athletics and Genesis Sport*. Berkely: University of California Press.
- Scanlon, T. F. (2002). *Eros and Greek Athletics*. London: Oxford University Press.
- Silance, L. (1981). 'Το νομικό καθεστώς της διεθνούς Ολυμπιακής επιτροπής και των Εθνικών Ολυμπιακών Επιτροπών.' Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 134-56.
- Σιμόπουλος, Κ. (1998). *Μύθος, απάτη και βαρβαρότητα οι Ολυμπιάδες*. Αθήνα: Εκδόσεις Στάχυ.
- Στρατηγόπουλος, Κ. Πρωτοπρεσβύτερος (2004). 'Ποιμαντική αντιμετώπιση των Ολυμπιακών Αγώνων.' Εισήγηση στο Επιστημονικό Συνέδριο της Εταιρείας Ορθοδόξων σπουδών με θέμα: *Φαινόμενα Νεοειδωλολατρίας*, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Swaddling, J. (1999). *The Ancient Olympic Games*. London: British Museum Press.
- Finley, M.I. & Pleket H.W. (1976). *The Olympic Games: The first thousand years*. London: Chatto and Windus.
- Ταγαράκης, Χ. (2010). *Είναι η γιόγκα σωματική άσκηση ή γυμναστική*; Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
- Young, D. (2004). *A brief History of the Olympic Games*. Oxford: Victoria Blackwell.
- Φιλάρετος, Ν. (1993). 'Εισαγωγή στον Ολυμπισμό μέσα από τις εργασίες της Διεθνούς Ολυμπιακής Ακαδημίας.' Στο: *Πρακτικά ΔΟΑ*, Αθήνα, 58-65.
- Χατζηφραιμίδης, Ε. Αρχιμανδρίτης (2005). *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες πριν την κατάργησή τους*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σταμούλη.
- Χουϊζιγκα, Γ. (1989). *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.

